

О. В. Лобова

Музыка

4

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист Міністерства освіти і науки України № 1/11-684 від 19.02.04)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Художники: *Тетяна Шаркова, Ірина Васильєва*

Умовні позначення:

— послухай музику

— заспівай, заграй

— вивчи, запам'ятай

— відгадай, придумай

— завдання для допитливих

Вірші та тексти без підпису належать автору

Лобова О. В.

Л68 Музика: Підруч. для 4 кл. – К.: Школяр, 2004. – 143 с.

ISBN 966-7117-66-9.

ББК 85.31я721

ISBN 966-7117-66-9

© О. В. Лобова, 2004
© Видавництво «Школяр»,
художнє оформлення, 2004

На дивній планеті,
в музичному краї,
вітри на сопілочках
полечку грають,
у марші чіткому
крокують краплини
і пісня туманів
над річкою лине...
У тому співучому,
дивному краї
музичні країни
на тебе чекають!

ПЛАНЕТА БАРВИСТОЇ МУЗИКИ

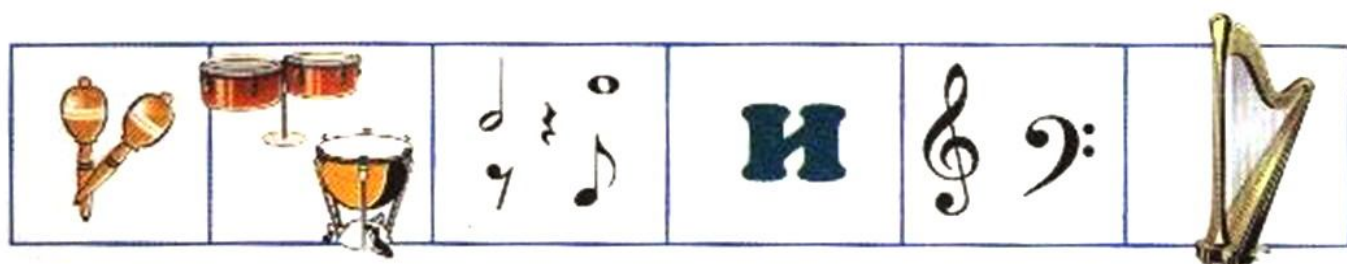

Прочитай текст. Розгадай останнє слово за допомогою ребуса.

Планету Барвистої Музики ти не знайдеш на жодній карті зоряного неба. Проте вона існує.

— Де ж ця планета? — запитаєш ти.

— Усюди, де живе ...

Пригадай, що таке музика. Чим особливе музичне мистецтво?

Розкажи, яка музика живе навколо тебе.

СЛОВНИЧОК

Му́зика — вид мистецтва, що створює художні образи за допомогою звуків.

Розглянь малюнок. Скажи, про які види мистецтв він тобі нагадав.

Які види мистецтв пов'язані з музикою?

КРАЇНИ МУЗИЧНОЇ ПЛАНЕТИ

У трьох головних країнах музичної планети панують три типи музики. Пригадай їх назви за допомогою малюнка.

Вибери слова, які характеризують музику пісні, танцю, маршу.

чітка
енергійна
бадьора

мелодійна
наспівна
плавна

ритмічна
пластична
запальна

Пригадай правила співу.
Розучи поспівку.

НА УРОК В МУЗИЧНИЙ КЛАС

Помірно

Кли- че, зве шкіль-ний дзві- нок в клас му- зич- ний світ- лий наш.
По- чи- на- єть- ся у- рок, те- ма — піс- ня, та- нець, марш.

Спробуй виконати поспівку в пісенному, танцювальному і маршовому характері.

Головні типи музики — пісенна, танцювальна, маршова. Пісня, танець і марш є основою всіх музичних жанрів (видів музики).

ЗДРАСТУЙ, ШКОЛО!

Муз. М. Ведмедері
Сл. Ф. Пантова

1. Наші літні дороги й стежини
повернули до школи, у клас.
Білі айстри, червоні жоржини
зустрічають у вересні нас!

Приспів.

Здрастуй, школо, барвистий садочок
і алея берізок струнких!
Здрастуй, здрастуй, наш рідний куточок,
ми щасливі в обіймах твоїх!

2. Пахнуть фарбою класи просторі,
ой як хочеться нам до книжок!
Ми від лісу, від степу і моря
всі злетілись на перший дзвінок.

Приспів.

3. Радість зустрічі, сміх і розмови.
Скільки спогадів буде у нас!
До навчання дзвінок кличе знову,
за знанням вирушати нам час.

Приспів.

Які типи музики відчуються у цьому музичному творі?
Який танець нагадує тобі ця пісня?
Спробуй передати характер музики рухами рук.
Підспівуй з оплесками на сильну долю.

Пригадай, як називають музику для співу; для виконання на
музичних інструментах.
Яку музику називають вокально-інструментальною? Наведи
приклади.

Темп вальсу

ПІСНІ ШКІЛЬНОГО ДЗВОНІКА

Які пісні про школу ти знаєш?

Заспівай декілька пісень на вибір з ритмічним супроводом на шумових ударних інструментах.

КАЗКА ПРО МУЗИЧНІ КРАПЛИНКИ

Прочитай казку.

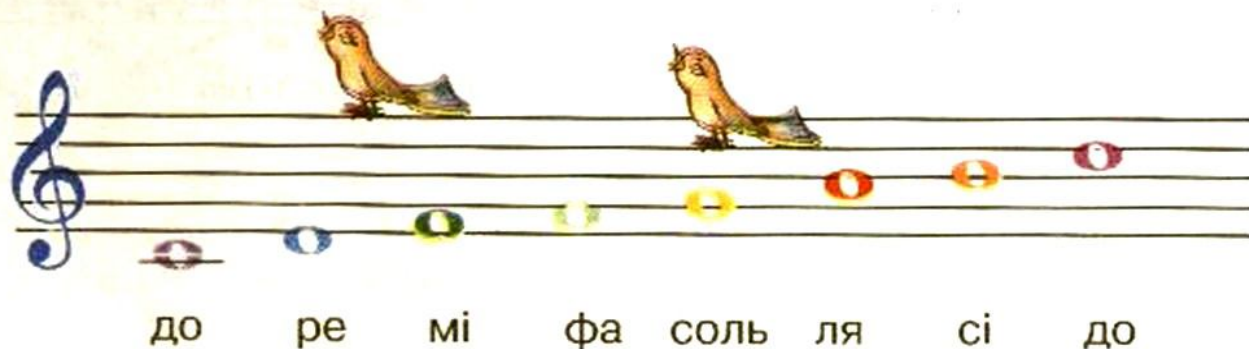

Почалася ця історія теплого вересневого ранку, коли над планетою Барвистої Музики зійшло сонце.

Поглянуло воно на ліс — ожили, загомоніли дерева, підвели свої густі крони. Торкнулося теплим промінцем луків — прокинулися червоні, рожеві, блакитні квіти, зашепотіли росяні трави.

Кинуло сонце погляд на річку — і засяяла у небі різнокольорова музична веселка, ніби чарівний місток перекинувся з одного берега на інший.

Прокинувся вітерець і побіг барвистим місточком — озвалася веселка ніжним мелодійним дзвоном, кожний із семи кольорів — на свій лад.

Бешкетник-вітерець розігнався і побіг ще швидше — тисячі маленьких музичних дзвіночків-краплинок одірвалися від веселки і полетіли у різні боки, разносячи по всій планеті чарівні музичні звуки.

Лагідний південний вітер підхопив частину дзвіночків і поніс їх у країну Пісень. І враз полилися виразні мелодії і ніжні наспіви, жартівливі частівки і величні хорали... Ой яка ж співуча мова в тому краї! А яка різна: безмежна і стримана, весела і сумна.

Пустотливий західний вітер закружив у стрімкому русі безліч музичних краплинок і опустив їх посеред країни Танців. І зазвучали веселі бубни й співучі скрипки, мелодійні сопілки й громоподібні трембіти, говірки балалайки й дзвінки кастаньети...

Суворий північний вітер відніс частину дзвіночків до країни Маршів, де звуки шикувалися струнками рядами, чітко відбиваючи дробом кожний музичний крок...

А одна співуча краплинка залетіла у цю книжку. Тут і залишилася виспівувати свої чарівні музичні звуки.

Але почути її може не кожний, а лише той, хто вміє слухати, думати і творити.

Про що йдеться у казці? До яких країн планети Барвистої Музики потрапили краплинки музичної веселки?

Спробуй придумати розповідь про пригоди, які можуть трапитись із дзвіночками-звуками у музичних країнах.

Проспівай сім звуків музичної веселки.

Пригадай, які звуки називають музичними. Які властивості вони мають?

Які звуки називають шумовими? Наведи приклади.

ДО-РЕ-МІ

Муз. Р. Роджерса
(з кінофільму «Звуки музики»)

ДО — го-роб-чи-ка гніз-до, РЕ — ві-рець се-ред де-рев,

МІ — ви знай-де-те са-мі, ФА — до нот у-сіх сло-ва.

СОЛЬ — про-соль-фед-жу-є ЛЯ, ЛЯ — під-хо-пить вся зем-ля,

СІ — у-сі спі-ва-ють, хто хо-че знов прий-ти у ДО.

ДО — горобчика гніздо,
РЕ — вітрець серед дерев,
МІ — ви знайдете самі,
ФА — до нот усіх слова.
СОЛЬ — просольфеджує ЛЯ,
ЛЯ — підхопить вся земля,
СІ — усі співають, хто
хоче знов прийти у ДО.

Знайди у нотному запису початок кожної фрази.
Чи відповідають ноти на початку фраз своїм назвам?

ПОСПІШАЙ ДО ШКОЛИ

Муз. В. Лепешинський
Сл. В. Зінченко

1. Знову промінь сонця
в листі мерехтить.
Під моїм віконцем
вересень стоїть.

} Двічі

2. З книгами в портфелі,
з айстрами в руці,
а з-під стріх веселі
скачуть горобці.

} Двічі

3. Осінь — та навколо
стільки різних барв!
— Поспішай до школи! —
вересень сказав.

} Двічі

Помірно. Весело

Зно-ву про-мінь сон-ця в лис-ті ме-рех-тити

Під мо-їм ві-кон-цем ве-ре-сень сто-їть.

Під мо-їм ві-кон-цем ве-ре-сень сто-їть.

Знайди у нотах знак репризи. На що він вказує?
Розучи пісню, показуючи рукою рух мелодії.

КРАЇНА СПІВУЧИХ МЕЛОДІЙ

Прочитай текст і вірш.

Хто і навіщо придумав пісню? Чому люди співають, радіють і сумують разом із нею? Чому старовинні пісні, що прийшли до нас із глибини віків, і досі живуть у народі? Чи уявляєш ти хоча б один свій день без пісні, що звучить на вулиці, вдома, на улюбленій радіохвилі?

Пісні живуть поруч з людиною вже багато тисячоліть. Вони — барвисті та різноликі: лагідні, урочисті, спокійні й запальні, сумні й жартівливі...

Пісню називають душею народу. Усі пісні — сучасні й класичні — мають коріння у народній творчості, увібрали її мудрість, традиції, мелодії і наспіви.

З народного напившись джерела,
як із Дніпра бере веселка воду,
о рідна пісне, знову ти прийшла
до матері й до батька — до народу.

О пісне! Від народу кров і плоть
ти узяла, щоб лиш йому служити,
тебе ніхто не може побороть,
бо вільний дух твій —

правдою повитий.

Максим Рильський

Як ти розумієш вислів: *Пісня — душа народу?*

Подумай, чому саме пісню називають найдавнішим і найпопулярнішим музичним жанром.

ЯК БУДУЄТЬСЯ ПІСНЯ

Розглянь малюнок і скажи, які види мистецтв поєднуються в пісні.

Хто складає музику пісень, а хто — тексти?
Чи є певний автор у народних пісень?
Як збереглися і дійшли до нас народні пісні?

СЛОВНИЧОК

Пісня — найдавніший і найпопулярніший музичний жанр, у якому поєднуються музика і поезія.

Пісні бувають *народні* та *професійні* (композиторські). Саме народна пісня започаткувала музику для співу — *вокальну*.

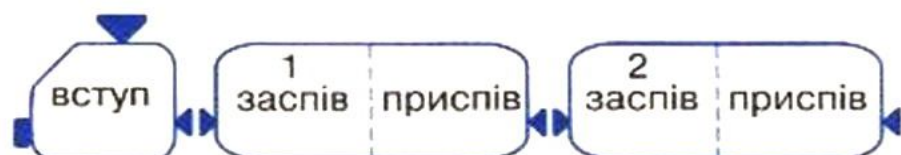
Пригадай свої улюблені народні та професійні пісні. Яке виконання найкраще відповідає характеру кожного пісенного твору? Вибери відповідь із запропонованих.

СОЛЬНЕ

АНСАМБЛЕВЕ

ХОРОВОЕ

Заспівай пісні, стежачи за співацькою поставою і диханням. Добери схему до кожного твору і розкажи, як він побудований.

Найпоширеніша форма пісні — **куплетна**. Пісенний куплет часто складається із **заспіву** та **приспіву**.

КАРТА ПІСЕННОЇ КРАЇНИ

Прочитай назви міст пісенної країни. Що ти знаєш про ці види пісень?

Пригадай, що таке опера. Чому царство Опери розташоване на карті пісенної країни?

СЛОВНИЧОК

Є різноманітні жанри вокальної музики: *ліричні*, *обрядові*, *духовні*, *колискові* пісні, *гімни*, *думи* тощо.

Опера — вид театрального мистецтва, в якому можуть поєднуватись усі ці жанри.

Послухай фрагменти пісень.

Спробуй визначити, в якому місті пісенної країни «живе» кожна з них.

«Пісня Лисички».
Муз. М. Лисенка.

«Щедрик».
Українська народна пісня.

«Козачата».
Муз. М. Ведмедері, сл. О. Яворської.

«Пісня без слів».
Муз. Ф. Мендельсона.

«Корольок».
Українська народна пісня.

Подумай, яка з цих пісень обрядова; пісня-танець; пісня-марш. Яка пісня звучить у дитячій опері?
Яку музику можна назвати «піснею без слів»?

СЛОВНИЧОК

Пісня без слів — невеликий інструментальний твір наспівного характеру, схожий на пісню.

П. І. Чайковський. «Осіння пісня».
Старовинний вальс «Осінній сон».

Петро Ілліч Чайковський

(1840—1893)

Видатний російський композитор. Створив багато чудових вокальних та інструментальних творів. Серед них є цикл «Пори року» — своєрідний музичний календар. До циклу увійшли 12 фортепіанних п'єс. Одна з них — «Жовтень. Осіння пісня». Вона плавна, лірична, мелодійна — справжня пісня, тільки без слів.

Звуки та барви осені завжди чарували поетів, художників, композиторів. Ще одна музична осіння замальовка — старовинний вальс «Осінній сон». Його мелодія також звучить наспівно й лірично.

Це цікаво знати!

Створити пісенний музичний образ допомагає *легато* — плавне, зв'язне виконання звуків. Легато позначають спеціальною дужкою — *лігою*:

Помірно

Охарактеризуй мелодії п'єс. Чи можна назвати ці інструментальні твори пісенними?

Поясни, як ти розумієш слово *пісенність*.

СЛОВНИЧОК

Пісенність — поєднання характерних ознак пісні: мелодійності, співучості, наспівності.

Найважливіший елемент пісенності — *мелодія*.

Пісенність властива вокальній музиці, проте дуже часто притаманна інструментальним творам.

ОСІНЬ

Муз. О. Зозулі
Сл. К. Перелісної

Помірно

Лис-тяч- ко ду- бо- ве, лис-тяч-ко кле-но-ве жовк-не і спа-да-є
ти-хо із гі-лок. Ві-тер по-зі-ха-є, в ку-чу їх згор-та-є
по- під бі-лу ха-ту та на мо-рі-жок.

1. Листячко дубове,
листячко кленове
жовкне і спадає
тихо із гілок.

Вітер позіхає,
в кучу їх згортає
попід білу хату
та на моріжок.

2. Айстри похилились,
ніби потомились,
сонечка немає, —
спатоньки пора!

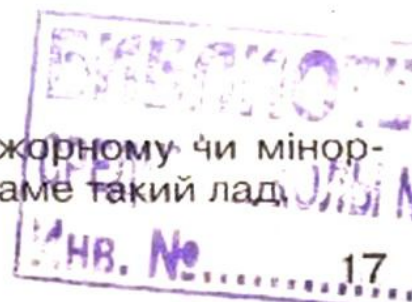
А красольки в'ялі
до землі припали,
наче під листочком
вогник догоря.

Розучи пісню на два голоси.
Які ще пісні про осінь ти знаєш? Заспівай.

У якому ладі звучить пісня «Осінь» — мажорному чи мінорному? Подумай, чому композитор обрав саме такий лад.

ПІСНІ РІДНОГО КРАЮ

Послухай пісню.

УКРАЇНА

Муз. М. Ведмедері
Сл. Н. Іванюк

1. На ромашковому полі,
де птахи живуть на волі,
там волошок очі сині —
це на рідній Україні!
2. Там, де рік гірські потоки,
де ростуть стрункі осоки,
де озера журавлині —
це на рідній Україні!
3. На верхівках гір тумани,
і краса там незрівнянна,
чисті роси на калині —
це на рідній Україні!

Що ти уявляєш, слухаючи пісню? Які почуття вона викликає?

Помірно

На ро-маш-ко-во-му
по-лі, де пта-хи жи-вуть на во-лі, там во-
ло-шок о-чі си-ні — це на рід-ній Ук-ра-ї-ні!

Пригадай пісні.

«Щебетала пташечка».

«Ой є в лісі калина».

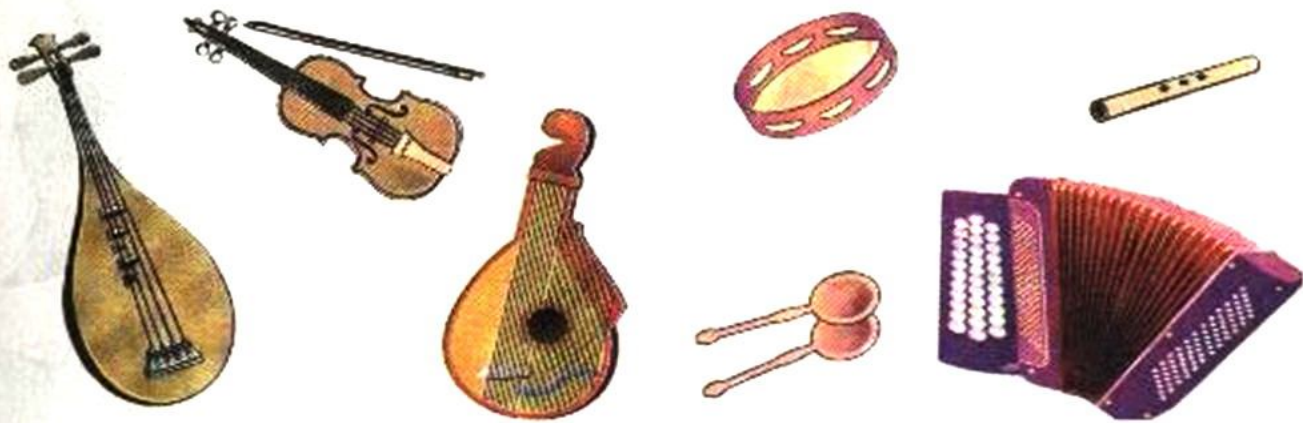
«Ходить гарбуз по городу».

Поміркуй, що об'єднує ці пісні. Хто їх створив? Хто — виконує? Які ще українські народні пісні ти знаєш? Про що вони розповідають?

Заспівай свої улюблені народні пісні.

Розглянь малюнок. Пригадай назви цих музичних інструментів. Які з них — українські народні?

Які інструменти ти обереш для супроводу своєї улюбленої народної пісні? Чому?

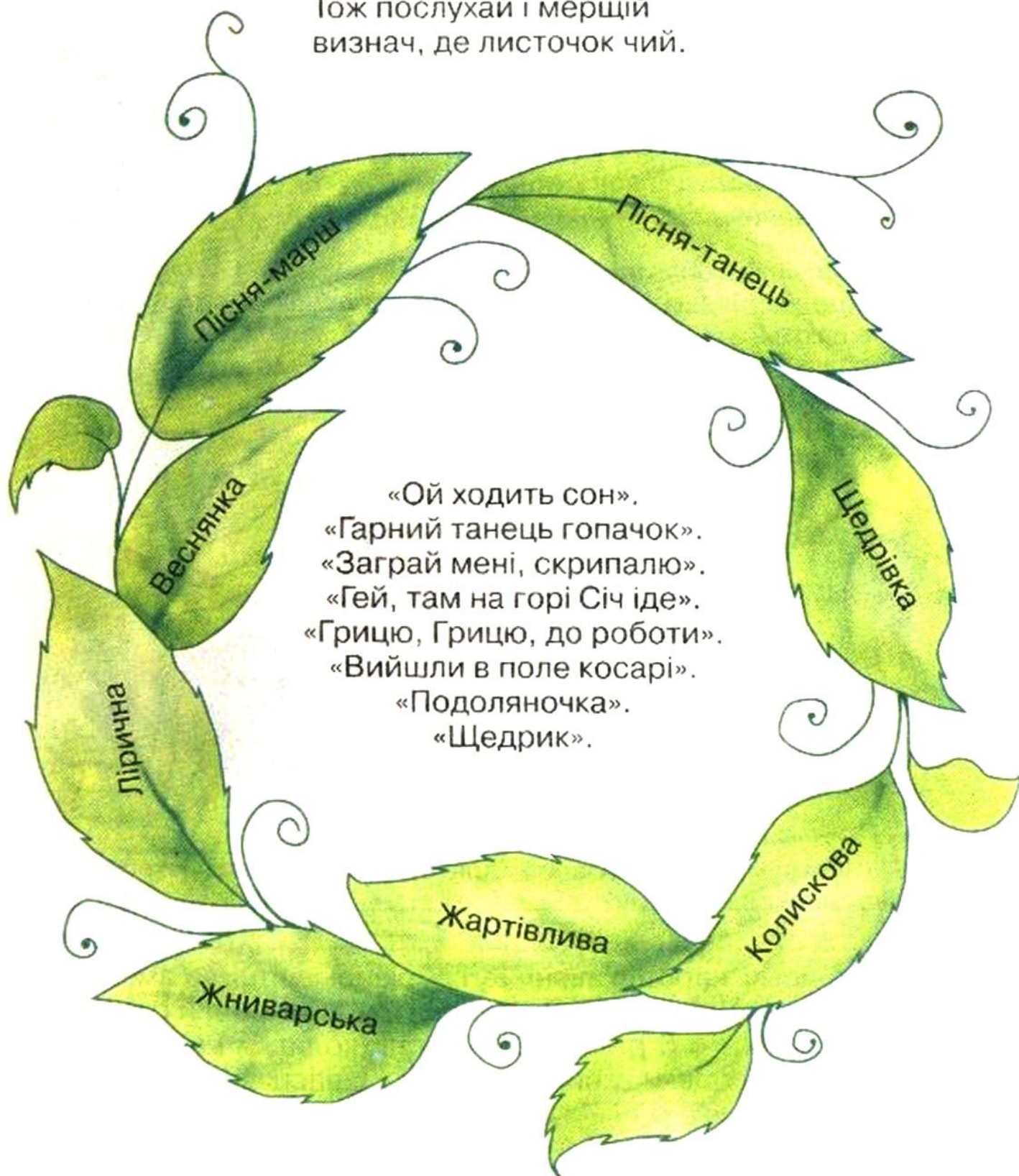
Українські народні пісні дуже різноманітні за змістом і характером музики. Серед них є ніжні ко л и с к о в і та яскраві о б р я д о в і пісні (колядки і щедрівки, веснянки і гаївки, жниварські та ін.), наспівні л і р і ч н і та дотепні ж а р т і в л і в і, козацькі пісні-марші, запальні пісні-танці...

ПІСЕННИЙ ВІНОЧОК

Послухай фрагменти українських народних пісень і визнач, до якого пісенного жанру вони належать.

Ці пісні сплелись в віночок:
кожна пісня — то листочок.
Тож послухай і мерщій
визнач, де листочок чий.

«Ой ходить сон».
«Гарний танець гопачок».
«Заграй мені, скрипалю».
«Гей, там на горі Січ іде».
«Грицю, Грицю, до роботи».
«Вийшли в поле косарі».
«Подoliaночка».
«Щедрик».

Послухай пісню.

ЗАГРАЙ МЕНІ, СКРИПАЛЮ

Українська народна пісня

Повільно

1. За-грай ме-ні, скри-па-лю, так, як то ко-лись бу-ва-ло, ста-

рень-ка нень-ка як ме-не в ко-лис-ці ко-ли-са-ла, ста-

рень-ка нень-ка як ме-не в ко-лис-ці ко-ли-са-ла.

1. Заграй мені, скрипалю, так,
як то колись бувало,
старенька ненька як мене
в колисці колисала.

} Двічі

2. Заграй-но пісеньку таку,
щоб серце заспівало,
в яким краю і де б не був,
щоб в рідний край скликала.

} Двічі

3. Заграй мені ще хоч разок
пісні моєї хати,
матусі голос — світ казок
я буду пам'ятати.

} Двічі

Про що йдеться у пісні? Які почуття вона викликає?
Підспівуй пісню, стежачи за нотним записом.

НЕЗВИЧАЙНЕ ПРОХАННЯ

Прочитай оповідання.

Ця історія трапилась у селищі Руза, неподалік від Москви. Саме тут розташований Дім творчості композиторів.

Теплого сонячного дня у двері одного з «музичних» будиночків постукали. Високий стрункий чоловік відклав нотні аркуші й відчинив двері. А на порозі — ціла ватага дітвори з сусіднього табору:

— Здрастуйте, Дмитре Борисовичу! Ми до вас!

— Здрастуйте, заходьте, будь ласка!

— Товаришу Кабалевський, — звернувся найсміливіший, — у нашому таборі після-завтра відкриття нової зміни. Напишіть нам, будь ласка, нову пісню. Завтра ми за нею прийдемо. До побачення!

От так розмова! Що робити? Треба писати пісню — не можна ж підвести дітвору!

...У своєму записнику композитор знайшов вірш — легкий, прозорий, ніжний, як берізки за вікном. Тихо напливла така сама світла й струнка мелодія. Ні, щось не так, треба переробити...

Минув день, настала ніч, вже давно солодко спали юні замовники, а композитор усе розв'язував їхнє непросте музичне завдання.

Уранці до табірнього будиночка завітав високий худорлявий чоловік.

— Доброго ранку! Ось пісня, яку ви просили. Завтра прийду слухати. До побачення!

Це було у 1950 році. Вже більше півстоліття звучить і зачаровує людей ніжна, легка, співуча мелодія пісні про рідний край:

То берізка, то ялина,
то рокит зелений гай.
Дорога моя країно,
де знайдеш такий ще край!

За Георгієм Пожидаєвим

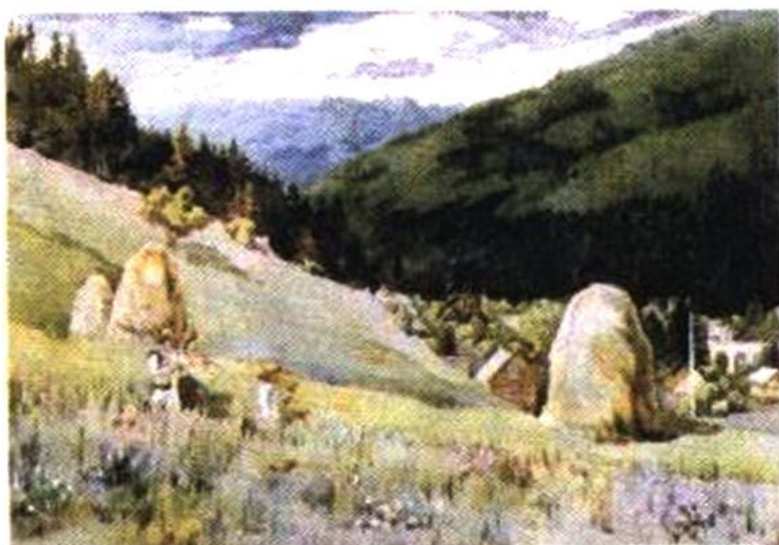
НАШ КРАЙ

Муз. Д. Кабалевського
Сл. А. Пришельця
Пер. М. Познанської

1. То берізка, то ялина,
то рокит зелений гай.
Дорога моя країно,
де знайдеш такий ще край! } Двічі
Де знайдеш такий ще край!
2. В сонці ріки і долини,
і навкруг, куди не глянь —
ніби сад навіклюбимий,
розцвітає рідний край! } Двічі
Розцвітає рідний край!
3. Золоте дитинство наше,
ти все краще з кожним днем!
Під зорі промінням ясним
в ріднім краї ми живем! } Двічі
В ріднім краї ми живем!

На який танець схожа мелодія пісні? Проспівай її.
Уяви, що ти — диригент. Передай характер музики рухами.
Розглянь репродукцію картини О. Кириченка. Чи відповідає
вона пісні «Наш край» за змістом і настроєм?

О. Кириченко. Осіннє Прикарпаття

КАЗКА ПРО РІДНИЙ КРАЙ

Колись давно одному східному володареві подарували чудову пташку. Навіть сонце сповільнювало свій рух, слухаючи її пісні. Пташці зробили золоту клітку. Але вона не співала. Тоді винесли її в сад. І там пташка мовчала. За порадою мудреців її вивезли до лісу, але й там вона не співала.

Наймудріший з мудреців порадив повозити пташку по країні. Біля одного маленького болота повісили клітку з пташкою на суху гілочку дерева.

Коли засяяла край неба рання зоря, пташка раптом стрепенулась, випростала крила і стрілою злетіла вгору, але вдарилася об золоте пруття клітки і впала додолу. Сумно озирнулася навкруги й тихо заспівала. Сто вісім пісень журби проспівала вона.

«Так от звідки моя пташка! Це її рідний край», — задумливо промовив володар. Він згадав своє рідне місто, яке не бачив уже три роки, і наказав відкрити дверцята клітки й випустити пташку.

І тоді всі пташки заспівали славу рідному краю, заспівали тисячу й одну пісню свободи й любові до вітчизни.

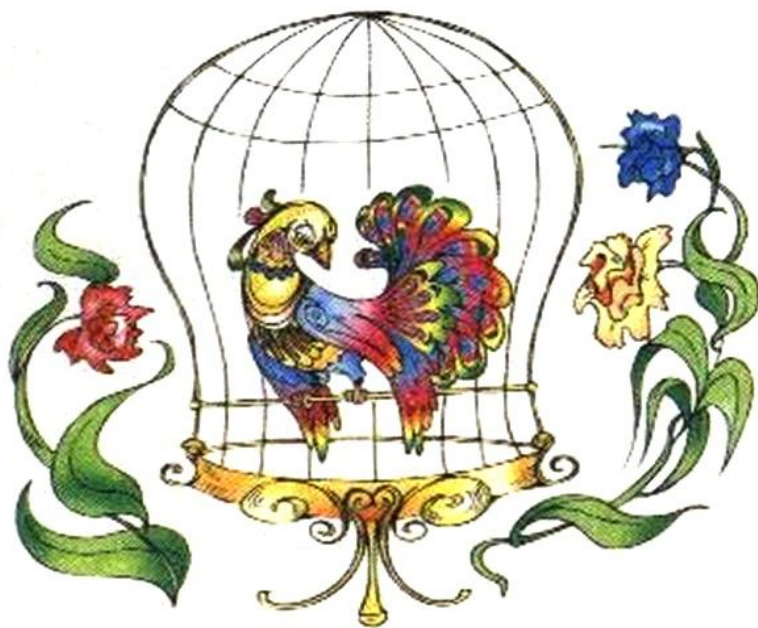
Ось що таке рідна земля та воля!

Подумай, чому пташка не співала у золотій клітці.

Що вирішив зробити володар?

Як ти думаєш, чому і птахи, і люди сумують за рідним краєм?

Пригадай пісні, приказки та прислів'я про батьківщину.

НАЙПЕРША ПІСНЯ

Прочитай вірш.

Колискова пісня, колискова —
то найперша матрина мова.
Пахне вона м'ятою і цвітом,
чебрецевим і суничним літом.

Пахне молоком і споришами...
Скільки в ній ласкавості і шани,
скільки в ній тривожності людської,
і надій, і сивини гіркої...

Колискова пісня, колискова —
то солодка матрина мова.

Микола Сингаївський

Про яку пісню йдеться у вірші?

Що таке колискова? Спробуй описати характер музики цього твору.

Доведи, що колискову не випадково вважають найпершою піснею у житті кожної людини і серед інших видів пісень.

Уяви, що ти — композитор. Опиши музику, яку ти складеш до вірша М. Сингаївського. Спробуй наспівати мелодію.

СЛОВНИЧОК

Колиско́ва — пісня для заколисування дитини, один з найдавніших жанрів народної творчості. Колискові пісні складають і професійні композитори. Добре відомі колискові В. А. Моцарта, Ф. Шуберта, П. Чайковського та ін.

Жанр колискової характеризується спокійною, лагідною мелодією, заколисуючим ритмом, уповільненим темпом. Його можна почути не лише у вокальній, а й в інструментальній музиці.

ОЙ ХОДИТЬ СОН

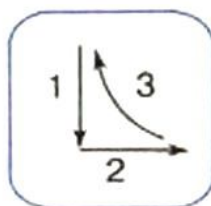
Українська народна пісня

Помірно

2. Питається сон дрімоти:
«Де ми будем ночувати?»
3. «А де хата теплесенька,
де дитина малесенька.
4. Туди підемо ночувати
і дитину колихати».
5. «А в нас хата теплесенька,
і дитина малесенька!
6. Ходіть до нас ночувати
і дитину колихати».

Чи можна цю пісню назвати колисковою?
Виконай її з тактуванням на три чверті за схемою.

Які ще колискові пісні ти знаєш? Заспівай.

Я. Степовий. «Колискова».
Л. Ревуцький. «Колискова».

Яків Степанович Степовий
(справжнє прізвище — Якименко)

(1883—1921)

Відомий український композитор. У його творчості особливе місце посідають вокальні жанри: пісні, романси, обробки народних творів... Навіть в інструментальних творах композитора відчувається ліризм, наспівність і мелодійність, притаманні українській народній пісні.

Лев Миколайович Ревуцький

(1889—1977)

Видатний український композитор і педагог. Вивчав музичний фольклор, зробив понад 120 обробок українських народних пісень.

Національні мотиви відчуваються й у вокальних та інструментальних творах Л. Ревуцького.

Послухай колискові. Спробуй заспівати їх мелодії.
Поясни, чому інструментальні твори здобули «пісенні» назви.

Порівняй п'єси Я. Степового і Л. Ревуцького за схемою.

мелодія

темп

регістр

музична форма

СЛОВНИЧОК

Музична ф́орма — будова музичного твору.

Елементами музичної форми є *мотів, фра́за, рече́ння, части́на* та ін.

Основні музичні форми: *двочасті́нна, тричасті́нна, купле́тна, варіа́ції* тощо.

КОЛИСКОВА ДЛЯ ДРЯПУШКА

Він був іще зовсім маленький і дуже пухнастий — такий собі світло-сірий клубочок. Але оченята вже блищали пустотливими зеленими вогниками, і маленькі лапки міцно трималися за іграшки, скатертини і долоні Великих людей у його новому домі. Мабуть, тому кошеня й назвали Дряпушком.

Ще у будинку жила Дівчинка. Вона була маленька, але здавалася Дряпушкові (та й собі) цілком дорослою. І поводитися відповідно, особливо щодо кошеняти. Навіть колискову йому співала. Так-так, справжню колискову пісню. Дівчинка склала її сама, бо серед маминих колисанок потрібної не знайшлося.

Лю- лі- лю- леч- ки, Дря-пуш-ко, спіть, всі лап- ки і два вуш-ка.

Пройшло три роки. Дівчинка піросла і стала готуватися до школи. Її життя сповнилося новими думками і справами, але колискова пісенька для Дряпушка залишилася обов'язковою. І великий зеленоокий пухнастий красень-кіт просто не міг заснути, не почувши знайомої мелодії.

«Що буде з Дряпушком, коли я піду до школи?» — хвилювалася Дівчинка. І тоді придумала: навчу колискової Бабусю — хай вона співає.

Добра і лагідна Бабуся одразу ж погодилася співати колискову. Але ніяк не могла запам'ятати мелодію. От Дівчинка і каже: «Я починатиму, а ти співай за мною, але трохи пізніше».

Раз проспівали, другий, третій — і вивчила Бабуся. А Дряпушкові так сподобався спів Бабусі й Дівчинки, що він аж «підспівував» від задоволення.

П о п р а ц ю й м о р а з о м !

Проспівайте мелодію «Коліскової».

Проспівайте разом з учителем або дорослими так, як співали Дівчинка і Бабуся — канonom.

Спробуйте виконати канonom інші мелодії, наприклад народні пісні:

російську «У полі береза стояла»,
французьку «Пастушу пісню»,
норвезьку «Камертон».

СЛОВНИЧОК

Канон — багатоголосний твір, у якому всі голоси виконують одну мелодію по чергово.

КОЛИСКОВА ШКОЛІ

Муз. і сл. О. Лобової

1. Закотився день за обрій,
опустився вечір добрий,
і чаклунка-ніч розкрила
в небі зоряні вітрила.

Все затихло — ліс і річка,
слон і пташка невеличка,
все затихло — і навколо
все заснуло, навіть школа.

2. Дзвоник спить — затих до ранку,
сміх пішов з шкільного ґанку,
біля дошок сплять указки,
а в книжках — чарівні казки.

Сплять шкільні стільці і парти,
на стіні барвисті карти,
і наснилося журналам —
в них лише найвищі бали.

3. Школа спить, вона втомилась,
бо весь день старанно вчилась,
і цвіркун співа поволі
колискову рідній школі.

Закотився день за обрій,
опустився вечір добрий,
вітерець хмаркам шепоче
казку зоряної ночі.

Продумай виконавський план пісні.

Склади інструментальний супровід до вступу, використовуючи трикутник і маракаси.

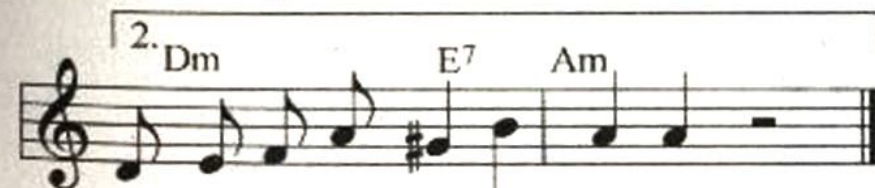
Помірно

За-ко-тив-ся день за об-рій, о-пус-тив-ся ве-чір доб-рий,
Все за-тих-ло — ліс і річ-ка, слон і пташ-ка не-ве-лич-ка,

і чак-лун-ка - ніч роз-кри-ла в не-бі зо-ря-ні віт-ри-ла.
все за-тих-ло — і на-вко-ло

все за-сну-ло, на-віть шко-ла.

Спробуй розучити вступ до пісні як вокаліз.

СЛОВНИЧОК

Вокалі́з — твір для голосу без тексту, що виконується на будь-який голосний звук, з називанням нот або складів.

ПІСНІ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ

Прочитай текст і вірш.

Особливе місце серед національного пісенного фольклору посідають славетні українські *думи* — музично-поетичні розповіді про мужніх козаків, про історію, минуле України.

Думи складали і виконували народні музиканти — *кобзарі*, *бандуристи*, *лірники*. Ці пісні називають джерелом народної творчості, а українську бандуру в усьому світі вважають музичним символом України.

У кожній бандурі —
коштовна перлина:
душа кобзаря —
співця України.

Бо пісня про волю
навік застається,
із серця у серце
вогнем переллється.

А струни бандури
сумують і плачуть.
В них наше минуле
озветься неначе.

І ділиться болем,
і душу лікує.
Хто серцем багатий,
той спів цей почує.

Людмила Чижова

Що таке думи? Хто їх складав і виконував? На яких інструментах грали ці музиканти?

Послухай українську народну думу. Про що вона розповідає? На які частини її можна поділити?

Поміркуй, яка це пісня — старовинна чи сучасна.
Які почуття викликала в тебе українська народна дума?

Послухай пісню.

КОБЗАРСЬКА СЛАВА

Муз. В. Лепешка

Сл. О. Вовненко

Широко. Співуче

Музична партитура першого речення. Ключ: соль мажор (два бемоль). Темп: Широко. Співуче. Гармонізація: Dm, Gm, C7.

1. Ти слу-хав Коб-за-ря, ти чув йо-го пе-чаль, що пі-сне-ю ли-

Музична партитура другого речення. Гармонізація: F, D7.

ла-ся із-під струн. Го-рі-ла, як зо-ря, і

Музична партитура третього речення. Гармонізація: Gm, C7, F, A7.

ся-я-да, як жар, ви-со-ка сла-ва коб-за-ре-вих дум.

Приспів.

Музична партитура приспіву. Гармонізація: Dm, Gm, C7, F, Gm, A7, Dm.

Сла-ва, сла-ва, сла-ва, сла-ва, сла-ва коб-за-ре-вих дум.

2. Блищить, немов кришталь,
дзвенить в усіх серцях,
відлунюється в співі солов'їв.
Великим Кобзарем оспівана в віках
чарівна мова рідної землі.

Приспів. Мова, мова, мова, мова,
мова рідної землі.

Чому присвячена пісня?

Спробуй описати характер музики.

Як ти вважаєш, чи схожа пісня «Кобзарська слава» на народну думу?

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Українська народна пісня

Помірно

1. Ї- хав ко- зак за Ду- най, ска-зав: «Дів-чи- но, про- щай!

Ти, ко- ни- ку во- ро-нень-кий, ска- чи та гу- ляй!»

«По-стій, по-стій, ко- за- че, тво- я дів- чи- на пла- че,

як ти ме- не по- ки- да- єш, — тіль- ки по- ду- май!»

1. Їхав козак за Дунай,
сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
скачи та гуляй!»

«Постій, постій, козаче,
твоя дівчина плаче,
як ти мене покидаєш, —
тільки подумай!»

2. «Білих ручок не ламай,
ясних очок не стирай,
мене з війни зі славою
к собі очитай!»

Свиснув козак на коня:
«Оставайся здорова!
Як не згину, то вернуся
через три года!»

Про що розповідає пісня? Чому козак залишив рідний дім?
Які ще народні та професійні пісні, присвячені захисникам
Вітчизни, ти знаєш?

Розучи пісню «Їхав козак за Дунай», слідкуючи за нотним записом.

Зверни увагу на ліги, які позначають розспівування складів.

Ї-хав ко-зак за Ду-най, ска-зав: «Дів-чи-но, про-щай!»

У вокальній музиці ліга з'єднує звуки, які виконуються на один склад слова.

Виконай пісню «Їхав козак за Дунай» з тактуванням на дві чверті за схемою.

М. Різоль. Варіації на тему української народної пісні «Їхав козак за Дунай».

Пригадай, що таке варіація.

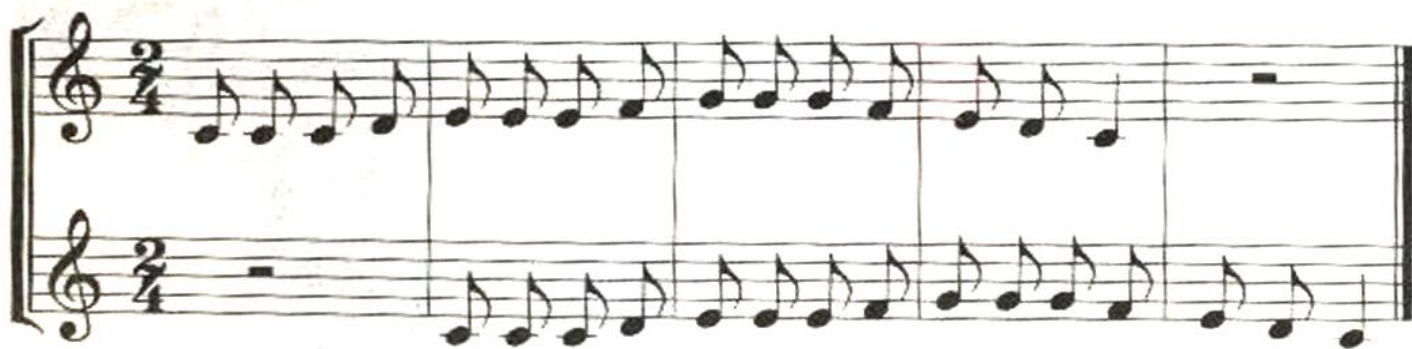
Послухай твір і простеж, як змінюється мелодія пісні.

Чи набуває вона рис маршовості, танцювальності у процесі варіювання?

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Що таке музика? З якими видами мистецтв вона пов'язана?
2. Назви три основні типи музики. За якими ознаками їх можна розрізнити?
3. Що таке пісня? Які види мистецтв у ній поєднуються? Доведи, що пісня — найдавніший і найпопулярніший музичний жанр.
4. Як ти розумієш слово *пісенність*? Наведи приклади інструментальних творів пісенного типу.
5. Які жанри вокальної музики ти знаєш? Наведи приклади.
6. Назви різновиди українських народних пісень.
7. Яку пісню вважають найпершим вокальним жанром? Наведи приклади колискових у вокальній та інструментальній музиці.
8. Що таке дума? Чому присвячені ці пісні? Хто створював і виконував думи?
9. Що таке вокаліз? Наведи приклад (спробуй скласти і проспівати).
10. Розглянь нотний запис. Як називають такий прийом співу?

Наведи приклади канонів у народній музиці.

Розглянь малюнки.

«Осінь».
Муз. О. Зозулі.
Сл. К. Перелісної.

П. Чайковський.
«Осіння пісня».

«Поспішай до школи».
Муз. В. Лепешка.
Сл. В. Зінченка.

Пригадай пісні про осінь. Яку з них можна назвати *піснею без слів*?

Які ще «осінні» пісні ти знаєш? Заспівай їх.

Прочитай вірш.

Листя падає додолю.
Засипає гай і поле.
На вербі один листочок.
До зими один деньочок!

Анатолій Камінчук

Спробуй скласти мелодію до вірша і заспівай свою пісеньку про осінь.

ГОЛОВНА ПІСНЯ ДЕРЖАВИ

Запам'ятай офіційні символи української держави.

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ
УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР
УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Муз. Михайла Вербицького
Сл. Павла Чубинського

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Послухай Державний Гімн України.

Про що розповідає текст пісні? Який характер музики?
Що ти відчуваєш, слухаючи Державний Гімн України?

Прочитай текст.

У Стародавній Греції шанували богів. На їх честь складали особливі, величальні пісні — *гімни*: урочисті й величні, з виразною мелодією. Згодом з'явилися гімни, присвячені знаменним подіям, пам'ятним датам, видатним людям.

З тих пір минуло багато часу, а урочиста пісня-гімн залишилась.

Важко уявити сьогодення без гімнів — військових, революційних, спортивних, релігійних... Свій гімн мають студенти всього світу. Можливо, твоя школа також має власний гімн.

Головну пісню держави теж називають гімном.

Державний гімн — це офіційний національний символ держави, так само, як державний герб і прапор.

Державним гімном починається кожний ранок країни. Його виконують на святкових торжествах, офіційних прийомах, на честь країни, яку представляють спортсмени-переможці на олімпіадах...

Державні гімни є в усіх країнах світу. Кожна держава прагне, щоб її гімн був не лише величним і урочистим, а й відображав історію, надії та сподівання народу, щоб в ньому відчувались особливості національної музики.

Державний гімн країни може звучати у вокально-інструментальному або лише інструментальному виконанні.

На знак любові й поваги до своєї батьківщини державний гімн слухають стоячи, а військові при цьому віддають честь.

Що таке гімн?

Спробуй описати характер музики гімну.

Де з'явилися перші гімни?

Кому вони були присвячені?

Які є гімни?

Який гімн називають державним?

Що ти знаєш про гімн нашої держави?

Славити, хвалити) — урочиста, величальна пісня, один з найдавніших вокальних жанрів. Державний гімн — офіційний символ держави (поряд із державним гербом і прапором). Пісня «Ще не вмерла Україна» була створена понад 130 років тому. Саме вона стала Державним Гімном України — головною піснею нашої держави.

ГІМН РАДОСТІ

Л. Бетховен. «Ода до радості» (фінал Дев'ятої симфонії).

Людвіг ван Бетховен

(1770—1827)

Геніальний німецький композитор, піаніст, органіст, диригент.

Вершиною творчості Бетховена стали його симфонії — великі чотиричастинні твори для симфонічного оркестру.

Останню, найдосконалішу, Дев'яту симфонію завершує хор на слова «Оди до радості» німецького поета Ф. Шіллера. Цей твір — своєрідне звернення до людства, заклик до дружби та братерства.

Бетховен не випадково ввів хор у традиційно інструментальний жанр симфонії. Мабуть, тому, що жоден музичний інструмент не може передати почуття краще, ніж голос людини.

Заключний хор Дев'ятої симфонії — урочистий, яскравий, святковий — справжній гімн радості, миру, світлу.

Послухай фрагмент симфонії.

Опиши характер музичного твору.

Що, на твою думку, звучить більш виразно — хор чи оркестр? Спробуй довести, що твір Бетховена можна назвати гімном.

СЛОВНИЧОК

О́да — урочистий твір на честь певної події або людини.

Послухай пісню. Про що вона?

ЧОМ, ЧОМ, ЧОМ, ЗЕМЛЕ МОЯ

Муз. Д. Січинського
Сл. В. Лебедової

Помірно

Чом, чом, чом, зем-ле мо-я, так лю-ба ти ме-ні, так лю-ба ти ме-ні?

Чом, чом, чом, зем-ле мо-я, ча-ру-є так ме-не кра-са тво-я?

1. Чом, чом, чом, земле моя,
так любати мені,
так любати мені?
Чом, чом, чом, земле моя,
чарує так мене краса твоя?
2. Чим, чим, чим манить мене
пташні твоєї спів,
пахучий цвіт лісів?
Чим, чим, чим манить мене
вода річок твоїх, що тут пливе?
3. Тим, тим, тим, дитино, знай,
що тут ти в цвіті літ
пізнала щастя цвіт.
Тим, тим, тим, дитино, знай,
що ті поля й ліси — твій рідний край.

Подумай, чи притаманні цьому твору риси гімну.

Які ще пісні про Батьківщину ти знаєш?

Які пісні найчастіше співають у тебе вдома, серед твоїх друзів? Заспівай свою улюблену.

ПРОЩАННЯ З ЖУРАВЛЯМИ

Муз. і сл. О. Лобової

1. Відлітають в далекі країни
журавлі,
ген за обрій задумливо линуть
від землі,
де все рідним було
і знайомим...
Свою пісню лишаючи
вдома,
тане в небі задумливий клин —
то летять журавлі.
2. Відлітають в далекі країни
журавлі,
і курличе прощально долинам
сірий клин.
Їм насняться смереки
високі
і широкі Дніпрові
затоки...
Ну а там, де чужинна
земля, —
не співають журавлям.
3. Відлітають в далекі країни
журавлі,
не спиняють ані на хвилину
мірний плин.
Я кричу журавлиному
клину:
«Повертайтеся скоріш
в Україну!
І озера, і грона калин
ждуть на вас, журавлі!»

Про що розповідає пісня? Які почуття вона викликає?
В яких піснях, віршах, казках згадуються журавлі?

Наспівно, з почуттям

Am E7/H Am/C E7/H Am E7/H Am/C E7/H

1. Від-лі- та-ють в да-ле-кі кра-ї-ни жу-рав-лі, ген за

Am E7/H Am/C E7/H Gm6/B A7

об-рій за-дум-ли-во ли-нуть від зем-лі, де все

Dm G C G/H A7

рід-ним бу-ло і зна-йо-мим... Сво-ю піс-ню ли-ша-ю-чи вдо-ма, та- не

Dm H7/D# Am/E E7 Am Dm E7

в не-бі за-дум-ли-вий клин — то ле-тять жу-рав-лі. 2. Від-лі-

ПІСНІ СВЯТИХ ХРАМІВ

Послухай текст.

Така споруда є в кожному місті, в кожному селі. Стоїть вона звичайно на найвищому місці, щоб якомога далі було видно сяйво золотих куполів.

Це святий храм — церква, собор, костюл, мечеть... Тут панують спокій і тиша. Але у певний час храм наповнюється чарівними звуками. На багато кілометрів разносяться лункі церковні дзвони, а внутрішній простір храму розквітає величним звучанням органа, церковного співу — *молітов, хоралів, мес...* І сповнюються серця людей вірою, надією і любов'ю.

Церковну музику вважали наслідуванням співу ангелів. Навіть у *Біблії* згадується про створення музики людиною. А кожний священик мав бути ще й музикантом і досконало знати музичну науку.

До духовної музики зверталися і великі композитори — *Йоганн Себастьян Бах, Вольфганг Амадей Моцарт, Джузеппе Верді, Франц Шуберт*, українські митці — *Максим Березовський, Дмитро Бортнянський...* І нині їхні твори дарують світу красу і досконалість музичної мови, добро, людяність і духовність.

Л. Барміна. Києво-Печерська лавра

Опиши храм, у якому тобі довелося побувати.
Як ти думаєш, чому у храмі звичайно панує тиша? Коли він наповнюється звуками?
Яка музика звучить у храмі? Знайди в тексті назви різновидів церковного співу.
Хто з видатних композиторів створював духовну музику?

СЛОВНИЧОК

Духовна музика — вокальні або вокально-інструментальні твори на тексти релігійного змісту, які виконуються під час богослужінь.

Моли́тва — звернення віруючого до Бога або святих.

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

М. Лисенко. «Молитва за Україну».

Микола Віталійович Лисенко

(1842—1912)

Видатний український композитор, диригент, педагог, засновник національної музичної школи. Творчість композитора пронизана любов'ю до рідного краю і вболіванням за долю своєї Батьківщини. «Молитва за Україну» — один із найвідоміших творів М. Лисенка.

...Молимо́сь, Бо́же Єди́ний,
на́м Украї́ну храни,
всі́ свої́ ласки, ще́дроти,
Ти на лю́д на́ш зверни.

Да́й йому́ волю́, да́й йому́ до́лю,
да́й до́брого сві́та,
ща́стя да́й, Бо́же, наро́ду
і мно́гая, мно́гая лі́та.

За Олекса́ндром Ко́ниськи́м

Як ти розумієш слово *моли́тва*? Де і коли звучать моли́тви?
Чому твір М. Лисенка названо саме так?
Спробуй описати характер музики.

Послухай пісню. Чому її так названо?

МОЛИТВА

Муз. М. Ведмедері
Сл. К. Перелісної

Велично

Пош-ли нам, Бо-же, ма-лень-ким ді-тям, щас-тя, здо-ро-в'я на дов-гі

лі-та! Щас-тя, здо-ро-в'я, щас-тя, здо-ро-в'я, щас-тя, здо-ро-в'я на дов-гі лі-та!

1. Пошли нам, Боже,
маленьким дітям,
щастя, здоров'я
на довгі літа!

Приспів. Щастя, здоров'я (Тричі)
на довгі літа!

2. Щоб виростили
розумні й сильні,
душею чисті
і серцем вільні.

Приспів. Душею чисті (Тричі)
і серцем вільні.

Подумай, як слід виконувати цю пісню.

Розучи і проспівай із супроводом та а капела.

СЛОВНИЧОК

А *капéла* (з італ. — як у каплиці) — хоровий спів без супроводу. У великих храмах богослужіння часто супроводжувалось звучанням органа. А в маленьких церквах, каплицях органів не було, і хор співав без акомпанементу — а капела.

Згодом і деякі хорові колективи почали називати *капелою*.

Ф. Шуберт. «Аве Марія».

Франц Шуберт

(1797—1828)

Видатний австрійський композитор, автор прекрасних опер, симфоній, романсів, пісень, інструментальних творів.

За своє недовге життя написав близько 1000 музичних творів, у тому числі — понад 600 пісень. Не випадково на пам'ятнику Францові Шуберту у Відні написано: «Тут музика поховала не лише коштовний скарб, а й незліченні надії».

Опиши характер музики. Як ти думаєш, кому присвячено цей твір? Які почуття в ньому передано?

С. Рахманінов. «Богородице, Діво, радуйся».

Сергій Васильович Рахманінов

(1873—1943)

Видатний російський композитор, диригент, піаніст-віртуоз. У його творчому доробку значне місце посідають вокальні жанри: романси (їх композитор створив понад 70), хорові твори, опери.

Широко відомий хоровий цикл Сергія Рахманінова «Всенощне...» Він складається з кількох молитов, які звучать під час богослужіння. Одна з них присвячена Божій Матері:

Богородице, Діво, радуйся,
благодатная Маріє,
Господь з Тобою...

Про що розповідає музика хору? Які почуття вона викликає? Порівняй вокальні твори Ф. Шуберта і С. Рахманінова: чим вони схожі, чим відрізняються? Який твір звучить у супроводі, а який — а капела?

ДВІ ЛЕГЕНДИ ПРО ВЕЛИКОГО МОЦАРТА

Прочитай оповідання.

Духовна музика дуже часто оповита таємницями, легендами, а іноді й надзвичайними історіями. Деякі з них пов'язані з ім'ям славетного австрійського композитора **Вольфганга Амадея Моцарта**.

...У римському соборі Святого Петра було людно, але панувала цілковита тиша. Усі чекали, терпляче й напружено вдивляючись у таємниче мерехтіння свічок. Чекали, коли зазвучить музика...

Сьогодні у Сікстинській каплиці звучатиме урочиста молитва «Змилуйся!», створена композитором *Грегоріо Аллегрі*.

За наказом Папи Римського цей величний твір виконується у каплиці лише раз на рік, на свято Пасхи. Його ноти зберігаються у суворій таємниці.

Залунала чарівна музика. Служителі за старовинним звичаєм поступово гасили свічки. У темряві до величного хору прислухався худорлявий хлопчик, який разом з батьком приїхав із далекої Австрії.

А вже за кілька днів у соборі шукали злодія, який наважився винести ноти «засекреченої» музики з потаємного сховища. Адже на одному з концертів чотирнадцятирічний Вольфганг Амадей Моцарт виконав твір Аллегрі без жодної помилки! Однак хлопчик не брав нот — він запам'ятав музику молитви і відтворив її на органі.

Дізнавшись про це, Папа Римський нагородив Вольфганга орденом «Золотої шпори», віддаючи пошану юному музичному генію.

Інша легенда пов'язана з історією створення знаменитого «Реквієму».

Одного вечора до композитора завітав незнайомець у чорному одязі й замовив написати скорботну музику — реквієм. Композитор тоді був тяжко хворий, тож йому здавалось, що він створює цей траурний твір для себе.

І справді, «Реквієм» став останнім твором Моцарта.

А таємницю «чорного чоловіка» було незабаром розкрито. Він виявився слугою одного графа, який бажав таємно купити у Моцарта скорботний твір, а потім привласнити «Реквієм».

Музика величних творів Аллегрі й Моцарта і донині хвилює наші серця.

Про яких композиторів ідеться у тексті?

Яка історія трапилася з юним Моцартом?

Яким чином йому вдалося «винести» з собору ноти «засекреченої» музики?

Назвіть останній твір Моцарта. Розкажи історію його створення.

В. А. Моцарт. «Лакримоза» («Слізна»).

Спробуй описати звучання твору.

Визнач, який хор його виконує: дитячий, жіночий, чоловічий чи мішаний.

Які почуття викликає ця музика?

СЛОВНИЧОК

Реквієм (з лат. — спокій) — жалобний твір, присвячений пам'яті померлих.

У XVII–XVIII ст. церковний реквієм поступово перетворився на великий твір з кількох частин для солістів, хору й оркестру. Найкращі зразки цього музичного жанру створені В. А. Моцартом, Дж. Верді, А. Шнітке, Г. Берліозом, Д. Кабалевським та ін.

Лакримоза (з лат. — скорботна, слізна) — одна з частин реквієму.

ЗОРЕ МОЯ ВЕЧІРННЯ

Муз. Я. Степового
Сл. Т. Шевченка

Повільно

p

1. Зо-ре мо- я ве- чір- ня- я, Зій- ди над го- ро- ю,
По- го- во- рим ти- хе- сень- ко В не- во- лі з то- бо- ю.

1. Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.

2. Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.

3. Як широка сокорина
Віти розпустила...
А над самою водою
Верба похилилась.

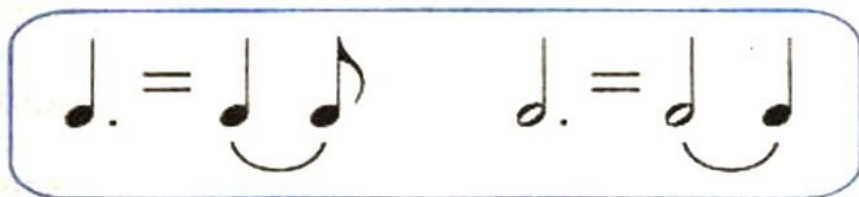
Про що розповідає пісня?
Які почуття вона передає? Який настрій створює?
Чи схожа ця пісня на народну? Обґрунтуй свою думку.
Пригадай інші пісні на слова великого українського поета
Т. Г. Шевченка.
Що ти знаєш про автора музики Я. С. Степового?

Розглянь нотний запис пісні «Зоре моя вечірняя». Зверни увагу на склади, які слід розспівувати.

Проплескай ритмічний рисунок пісні, пам'ятаючи, що крапка біля ноти збільшує її тривалість наполовину.

Проговори текст пісні у заданому ритмі. Розучи мелодію і заспівай.

Розглянь репродукцію картини Т. Шевченка. Чи відповідає її настрій характеру пісні «Зоре моя вечірняя»?

Т. Шевченко. Хутір на Україні

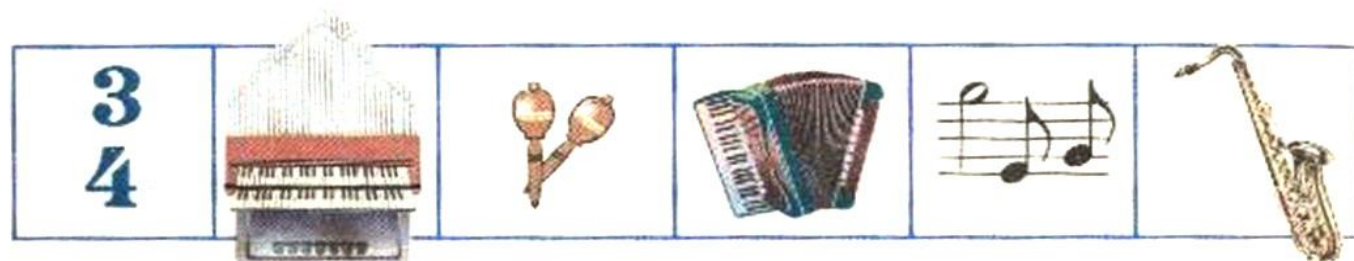
ПІСНЯ ДЛЯ СОЛІСТІВ

Прочитай текст.

Ця пісня — дуже лірична і мелодійна. У ній висловлюються особисті почуття і враження, тому цей твір ніколи не співають хором. Найчастіше його виконує один виконавець, соліст, в інструментальному супроводі гітари, рояля, арфи тощо.

Розгадай музичний ребус і дізнаєшся, про який вокальний жанр ідеться в тексті.

Прочитай вірш.

Сьогодні пісня особлива
прийшла до нас в музичний клас.
Вона лірична і мрійлива,
а називається — романс.

Простукай ритмічний рисунок.

Проговори текст у заданому ритмі з оплесками на сильну долю.

Сьо-год-ні піс-ня о-соб-ли-ва при-йшла до нас в му-зич-ний клас.
Во-на лі-рич-на і мрій-ли-ва, а на-зи-ва-єть-ся — ро-манс.

Спробуй скласти мелодію і заспівати поспівку соло.

Ромáнс — вокальний твір з інструментальним супроводом, найважливіший жанр вокальної камерної музики. Різновидами романсу є *елéгія*, *бала́да*.

Романсом називають також інструментальну п'єсу наспівного, мелодійного характеру. В інструментальному романсі провідну партію (*со́ло*) виконує один інструмент (скрипка, віолончель, фортепіано), навіть якщо у супроводі звучить весь оркестр.

О. Аляб'єв — Ф. Ліст. «Соловей».

Послухай романс відомого російського композитора.

Про що розповідає твір *Олександра Аляб'єва*?

Опиши характер музики.

Для якого голосу створено цей романс?

Подумай, чому вокальну партію доручено саме сопрано.

Послухай музику, яку створив за романсом «Соловей» угорський композитор *Ференц Ліст*.

Який музичний інструмент її виконує? Чим відрізняється характер фортепіанного твору?

Подумай, що краще передає спів солов'я: голос людини чи звучання фортепіано.

Розглянь малюнок.

Пригадай назви цих інструментів.

Яким з них можна доручити виконання мелодії романсу «Соловей»?

НЕ ЩЕБЕЧИ, СОЛОВЕЙКУ

Муз. М. Глинки
Сл. В. Забіли

1. Не щебечи, соловейку,
під вікном близенько.
Не щебечи, малюсенький,
на зорі раненько. } Двічі

2. Твоя пісня дуже гарна,
ти гарно співаєш,
ти щасливий: спарувався
і гніздечко маєш. } Двічі

3. А я бідний, безталанний,
без пари, без хати,
не судилось мені в світі
весело співати. } Двічі

4. Ти лети, співай тим людям,
котрі веселяться,
вони піснею твоєю
будуть забавляться. } Двічі

5. А мені така пісня
душу роздирає,
гірше б'ється моє серце,
аж дух завмирає. } Двічі

Про що розповідає пісня?
Чи схожа вона на романс? Чим саме?
Розучи пісню, слідкуючи за нотним записом.

1. Не ще- бе- чи, со- ло- вей- ку, під вік- ном бли- зень- ко.

Не ще- бе- чи, ма- лю- сень- кий, на зо- рі ра- нень- ко.

Не ще- бе- чи, ма- лю- сень- кий, на зо- рі ра- нень- ко.

Михайло Іванович Глінка

(1804—1857)

Видатний російський композитор. У його творчому доробку багато пісень і романсів, відомих в усьому світі: «Жайворонок», «Я мить чудову пам'ятаю» та ін. Пісня «Не щебечи, соловейку» була створена під час подорожі по Україні.

Вершиною творчості М. І. Глінки стали героїчна опера «Іван Сусанін», яка прославляє мужність і стійкість народу в боротьбі з ворогом, та опера-казка «Руслан і Людмила» за поемою Олександра Сергійовича Пушкіна.

У творчості композитора музичні жанри опери, романсу, симфонії набули класичної (тобто зразкової) завершеності. Тому М. І. Глінку вважають основоположником російської класичної музики.

СЛОВНИЧОК

Класика (з лат. — зразковий, першокласний) — видатні, загальноновизнані твори мистецтва, які становлять безумовну цінність для національної та світової культури.

Творців класичної музики називають **композиторами-класиками**.

КОЛИ ПІСНЯ «ЖАРТУЄ»

Прочитай легенду.

У столиці Австрії місті Відні жив веселий музикант Августин, який розважав людей своїми піснями. Ходив музикант містом з волинкою або шарманкою, а за ним юрмився народ, втішаючись чудовими світлими мелодіями.

Та ось спіткало країну велике лихо — чума. Не до жартів стало віденцям. І лише Августин продовжував співати свої пісні, підбадьорюючи людей, даруючи їм віру в краще майбутнє і надію на порятунок. А разом з ним заспівало і все місто.

Так Августин допоміг віденцям подолати страшну хворобу. Бо там, де звучить музика, з'являються сили боротися і сподіватися на краще.

З того часу у країні Гайдна, Моцарта, Шуберта, Штрауса на одному з майданів Відня стоїть пам'ятник Августину та його життєдайним пісням. До наших днів збереглася весела легка вальсова мелодія «Ах, мій любий Августин...»

Про кого йдеться в тексті? Чому люди досі пам'ятають і шанують Августина?

Як на твою думку, чи може пісня допомагати людям у житті? Наведи приклади. Яка пісня допомагає тобі?

Подумай, чому серед пісень так багато веселих, жартівливих. Які жартівливі пісні ти знаєш?

Послухай пісню.

ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ

Українська народна жартівлива пісня

Швидко

1. — Гри-цю, Гри-цю, до ро-бо-ти! В Гри-ця пор-ва-ні чо-бо-ти.

Гри-цю, Гри-цю, до те-ляг! В Гри-ця ні-жень-ки бо-лять!

2. — Грицю, Грицю, молотити!

Гриць не здужає робити.

— Грицю, Грицю, врубай дров!

— Кахи-кахи! Нездоров!

3. — Грицю, Грицю, роби хліб!

— Кахи-кахи! Щось захрип!

— Грицю, Грицю, іди їсти!

— Ой, чекайте, де б тут сісти!

Хто є головним персонажем пісні? Яким ти його уявляєш?
Доведи, що пісня «Грицю, Грицю, до роботи» — жартівлива.
Розучи пісню і придумай, як її інсценувати.

Р. Щедрін. «Пустотливі частівки».

Опиши характер твору.

Подумай, чи відповідає музика назві. Чому?

Які частівки ти знаєш? Пригадай та заспівай.

Часті́вки — народні жартівливі пісні у формі куплетів.

ГОСПОДАРСТВО

Українська народна пісня

Помірно

mf

Не знав доб- рий чо- ло- вік, як у сві- ті жи- ти,
ку- пив со- бі ку- роч- ку, щоб ся не жу- ри- ти.

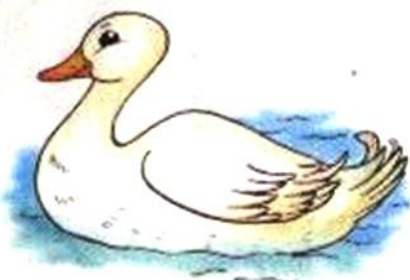
Як ку- роч- ка цю- ру- ру, те- пер же я не жу- ру.

1. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі курочку,
щоб ся не журити.
Як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

2. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі качечку,
щоб ся не журити.

Як качечка ках-ках-ках,
як курочка куд-ку-дах,
як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

3. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі гусочку,
щоб ся не журити.
Як гусочка ге-ге-ге,
як качечка ках-ках-ках...

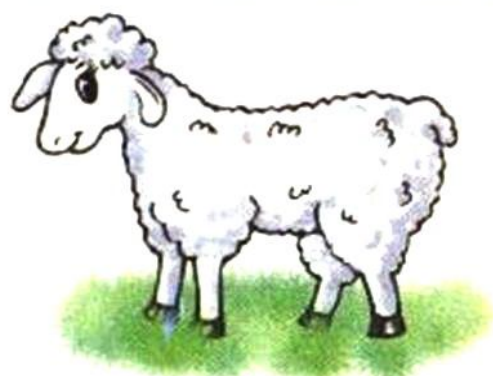

4. Не знав доорри чоловік,
як у світі жити,
дістав собі котика,
щоб ся не журити.
Як котичок мав-мав-мав,
як гусочка ге-ге-ге...

5. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
дістав собі собачку,
щоб ся не журити.
Як собачка гав-гав-гав,
як котичок мав-мав-мав...

6. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі овечку,
щоб ся не журити.
Як овечка бе-бе-бе,
як собачка гав-гав-гав...

7. Не знав добрий чоловік,
як у світі жити,
купив собі кізоньку,
щоб ся не журити.
Як кізонька ме-ме-ме,
як овечка бе-бе-бе,
як собачка гав-гав-гав,
як котичок мав-мав-мав,
як гусочка ге-ге-ге,
як качечка ках-ках-ках,
як курочка куд-ку-дах,
як курочка цю-ру-ру,
тепер же я не журу.

Чи можна назвати цю пісню жартівливою?
Заспівай пісню «Господарство» за допомогою малюнків-
підказок.
Подумай, чи можна перетворити її на маленьку виставу. Яким
чином?

ПІСЕННИЙ КАЛЕНДАР

Прочитай текст.

Пісня — душа народу. Вона супроводжує людину протягом усього життя. Тільки уяви собі давні часи, коли ще не було радіо і телебачення, не лунала музика з магнітофонів, музичних центрів і твого улюбленого плеєра. Ти думаєш, панувала суцільна тиша? Ні, люди самі створювали і співали пісні — про радість і сум, до важливих подій, зимових, весняних, літніх та осінніх свят.

До кожного свята були особливі обряди. Для них створювались особливі пісні — такий собі пісенний календар. Так і виникла сучасна назва цих фольклорних творів — *календарно-обрядові пісні*.

Пригадай народні календарні свята.

Які пісні їм відповідають? Наведи приклади.

Поцікався у дорослих, які народні обряди і календарно-обрядові пісні найбільш поширені там, де ти живеш.

Календарно-обрядові пісні — дуже давній і надзвичайно різноманітний жанр народної пісенної творчості.

Ці пісні виконувались під час обрядів, присвячених календарним святам:

колядки — на Різдво Христове,

щедрівки — під Новий рік (13 січня),

веснянки — на честь Ярила-сонця на Мясницю, а також у день весняного рівнодення (22 березня),

купальські — на Івана Купала,

жниварські (зажинкові та обжинкові) — на початку і після закінчення жнив.

Послухай російську народну календарно-обрядову пісню.

От ходили ми
та шукали ми,
красну дівчину
загубили ми.

Чи можна зрозуміти за змістом пісні, коли її виконують?
Розгадай ребус і дізнаєшся назву твору.

Попрацюймо разом!

Розучіть мелодію і заспівайте пісню канонам.

КОЛЯДКА

Російська народна пісня

Грайливо

НОВОРІЧНА ПІСЕНЬКА

Муз. і сл. Л. Яценка

Радісно

В ща- сли- ву по- ру, в яс- ну го- ди- ну

ве- се- ла на- ша зі- йшлає ро- ди- на.

1. В щасливу пору,
в ясну годину
весела наша
зійшлась родина.

4. Щоби збулися
наші надії,
мудрі бажання
і світлі мрії.

2. Хай наше свято
дзвенить піснями,
бо вже Новий рік —
ось тут між нами.

5. На ріднім полі
сійся, родися,
жито, пшениця,
всяка пашниця.

3. Нехай нас, друзі,
у Новім році
стрічає радість
на кожному кроці.

6. І колосися,
народна ниво,
хай щедрим буде
вкраїнське жниво!

Чи схожа «Новорічна пісенька» на обрядову? Яку саме?
Які побажання у ній висловлені?
Які ще колядки та щедрівки ти знаєш?

КОНКУРС КОЛЯДНИКІВ

Уявіть, що з хати в хату
ми йдемо колядувати.
А співаємо дуєтом:
кожній парі — по куплету.
Хто найкраще проспівав,
бал найвищий
здобував!

Проведіть конкурс колядників класу.

М. Лисенко. «Зима і Весна» (опера-казка).

Головні дійові особи опери — Зима, Весна, Осінь, Мороз, Метелиця, Вітер.

Які події відбуваються в казці? Ті самі, що й у природі: приходить Мороз і проганяє Осінь, а на зміну їй наступає Зима з колядками і щедрівками...

Послухай фрагменти опери-казки.

Які календарно-обрядові пісні в ній звучать?

За якими ознаками можна здогадатися, що «Зима і Весна» — опера?

ЦАРСТВО ОПЕРИ

Прочитай текст.

Театр — величний храм мистецтв. Лунає третій дзвінок, і тиша огортає глядацький зал. Помах чарівної палички диригента — і театр наповнюється музикою.

Це *увертюра* (з лат. — відкриття, початок) — оркестровий вступ. Він ніби відкриває виставу і готує слухачів до зустрічі із справжнім музичним дивом — *оперою*.

В оперній виставі усі персонажі співають. Кожна опера має певний сюжет, основою якого є літературний текст — *лібрето* (з італ. — книжечка). Лібрето опери створює *лібретіст*, а інколи й сам композитор.

Оперна вистава складається з кількох *дій (актів)*, а кожна дія — з *номерів*.

УВЕРТЮРА

ПЕРША ДІЯ

ДРУГА ДІЯ

Сольний оперний номер має назву *арія* (з італ. — пісня, повітря). В арії дійові особи розповідають про себе, свої думки і почуття.

Ще в опері звучать ансамблеві номери (*дуети, тріо, квартети*), а також хор.

Звичайно вокальні номери звучать в оркестровому супроводі. Оркестр виконує також музику до танців та інші інструментальні номери.

Дія опери розгортається серед декорацій. Так називають художнє оформлення сцени.

Подумай і скажи, чим опера відрізняється від звичайної театральної вистави.

Що таке лібрето, дія, номер, декорації?

Розглянь малюнок. Про які види мистецтв він тобі нагадав?

Спробуй довести, що всі ці види мистецтв поєднуються в оперній виставі.

СЛОВНИЧОК

Опера (з італ. — праця, твір) — вид театального мистецтва, в якому всі персонажі співають, тобто зміст розкривається засобами музики і слова. В опері музика поєднується з різними видами мистецтв:

- літературою (лібрето),
- хореографією (танці, балет),
- театральним (сценічна дія),
- образотворчим (декорації, костюми, грим).

Опера виникла наприкінці XVI ст. в Італії.

Казка — невичерпна скарбниця мудрості, гумору, добра. Тому композитори часто звертаються до неї у своїй творчості. І тоді народжується чарівна опера-казка.

М. І. Глінка. Увертюра до опери «Руслан і Людмила».

Опера створена за казкою О. С. Пушкіна. Вона розповідає, як хоробрий витязь Руслан визволив з неволі свою наречену Людмилу, викрадену лихим чаклуном Чорномором.

Пригадай, що таке увертюра. Яке призначення цього інструментального твору?

Спробуй визначити, які музичні фрагменти увертюри змальовують образи Руслана; Людмили; Чорномора; картину весілля.

Розглянь малюнки.

Подумай, що стало основою цих опер. Які з них створено за мотивами українських народних казок?

М. Лисенко.
«Коза-дереза».

М. Лисенко.
«Пан Коцький».

М. Коваль.
«Вовк і семеро козенят».

А. Спадавеккіа.
«Попелюшка».

К. Стеценко.
«Івасик-Телесик».

К. Стеценко.
«Лисичка, Котик і Півник».

Ознайомся з фрагментами опер за вибором. Визнач сольні, ансамблеві, хорові, оркестрові номери. Які ще опери-казки ти знаєш?

Кирило Григорович Стеценко

(1882—1922)

Відомий український композитор і диригент. Здійснив багато обробок українських пісень. Для дітей К. Стеценко написав дві опери за мотивами українських народних казок.

ЇЖАЧКИ ЗЕЛЕНІ

Муз. Є. Карпенка
Сл. В. Степанова
Пер. О. Лобової

1. Сніг легкий кружляє, замітає путь,
їжачки зелені вулицями йдуть.
У містах і селах, поблизу ріки,
по хатках-оселях ходять їжачки.

Приспів.

Не бажають їжачки
повертатись в ліс,
а один з них залюбки
йде у наш під'їзд.
Чути кроки — і за мить
пролуна дзвінок:
на порозі в нас стоїть
тато-їжачок.

2. Світлофор червоним оком подививсь,
їжачкам відомо: зачекай, спинись!
Постовий з повагою дивиться услід:
їжачки, а знають, як ходити слід!

Приспів.

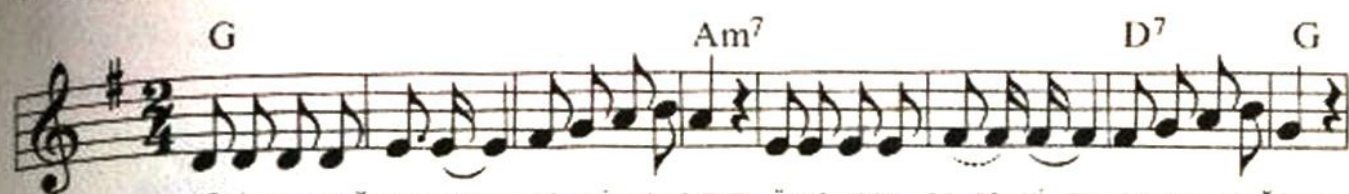
3. Лагідно й привітно кожний з їжачків
обіймає міцно маму й малюків.
Сніг легкий кружляє, замітає путь,
їжачки-ялинки по домівках йдуть.

Приспів.

Спробуй заспівати пісню з ритмічним супроводом на шумових інструментах.

Allegro moderato

Сніг лег-кий круж-ля-є, за-мі-та-є путь, ї-жа-чки зе-ле-ні ву-ли-ця-ми йдуть.

У міс-тах і се-лах, по-бли-зу рі-ки, по хат-ках-о-се-лях хо-дять ї-жач-ки.

Не ба-жа-ють ї-жа-чки по-вер-та-тись в ліс, а о-дин з них за-люб-ки йде у наш під'-їзд.

Чу-ти кро-ки — і за мить про-лу-на дзві-нок: на по-ро-зі в нас сто-їть та-то-ї-жа-чок.

на по-ро-зі в нас сто-їть та-то-ї-жа-чок.

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Що таке музичний жанр? Що є основою всіх музичних жанрів?
2. Назви найбільш поширені жанри вокальної музики. Наведи приклади.
3. Що таке гімн? Яка пісня є Державним Гімном України?
4. Яку музику називають духовною? Наведи приклади.
5. Що таке романс? Які романси ти знаєш? Чи можна почути романс в інструментальній музиці?
6. Які види мистецтв поєднуються в опері? З яких частин складається оперна вистава? Наведи приклади дитячих опер.
7. Що таке класична музика? Кого називають композиторами-класиками? Назви кількох представників класичної музики.
8. Пригадай, кого вважають основоположником української класичної музики. А російської? Які твори М. Лисенка і М. Глинки ти знаєш?
9. Які пісні називають календарно-обрядовими? Наведи приклади.
10. Проспівай мелодію на будь-який склад з тактуванням.

Придумай текст і виконай пісеньку.

Пригадай пісні.

«Іжачки зелені».
Муз. Є. Карпенка,
сл. В. Степанова

«Новорічна пісенька».
Муз. і сл. Л. Яценка

«Колядка».
Російська народна пісня

Які ще пісні про зиму і зимові свята ти знаєш? Виконай їх з танцювальними рухами або ритмічним супроводом.

Прочитай казку.

ЯК ДЗВЕНЯТЬ СНІЖИНКИ

Це було темного зимового вечора. Сонце сховалося за обрій. Стало тихо-тихо. Раптом з півночі насунула чорна хмара. Падають сніжинки на землю. Тихо лягають на поле, на ліс, на дорогу. Я прислухаюсь до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін. Немов десь далеко-далеко бринить велика кришталева чаша, до якої доторкається срібний молоточок.

Що воно дзвенить? Дзвін лине від маленької ялинки. То дзвенять крихітні сніжинки. Висять на ялинкових гілочках, торкаються одна одної, немов срібні дзвіночки. І дзвенять, дзвенять!

Аж місяць прислухається.

За Василем Сухомлинським

Знайди в тексті, на що схожий дзвін сніжинок.
Чи вмієш ти слухати музику природи?
Спробуй скласти власну казку про «зимову музику».

КРАЇНА ЗАГАДКОВИХ РИТМІВ

Розгадай музичний ребус і дізнаєшся, який тип музики панує в країні Загадкових Ритмів.

Що ти знаєш про танець?
Назви відомі тобі танці.
Де їх можна побачити?
Які танці ти вмієш виконувати?

Розглянь малюнки і скажи, які види мистецтв поєднуються в танці.

Чи може хореографічне мистецтво існувати без музичного?
За якими ознаками можна визначити танцювальну музику?
Чому танцювальну країну названо країною Загадкових Ритмів?
Спробуй довести, що ритм — основа танцювальної музики.

СЛОВНИЧОК

Та́нець — мистецтво ритмічних рухів під музику. Основні види танців: народні, бальні, класичні, сучасні тощо.

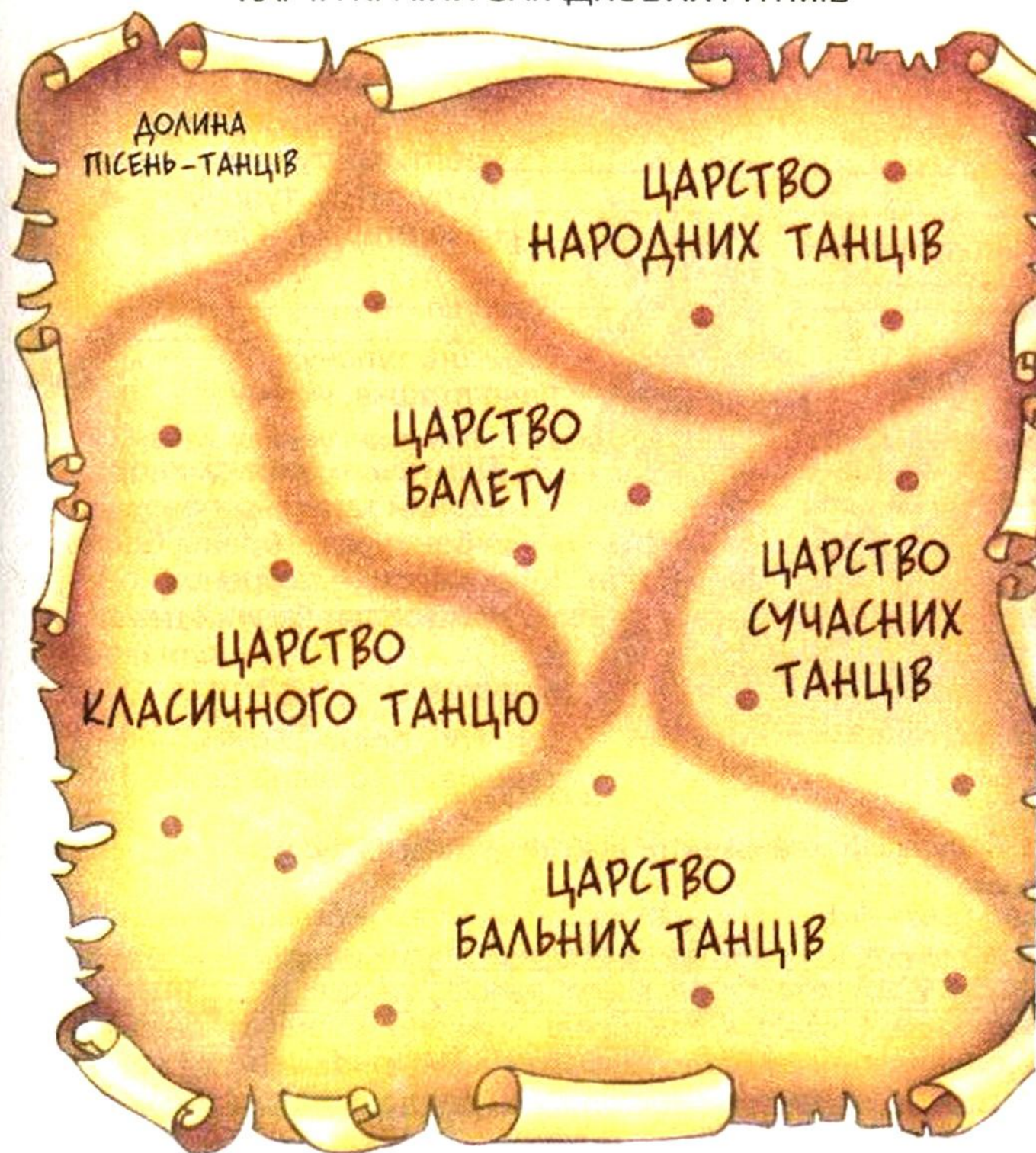
Танцювальна музика має чіткі ритм і темп, які відповідають характеру певного танцю.

Ритм — основа танцювальної музики.

Розглянь малюнок.

КАРТА КРАЇНИ ЗАГАДКОВИХ РИТМІВ

Пригадай, що означають слова *класичний, народний, бальні*. Подумай, чому царство Балету межує з усіма царствам танцювальної країни.

Коли складали цю карту, забули позначити назви танцювальних міст. Подумай, у якому царстві є міста: Вальс, Гоп, Полька, Танго, Рок-н-рол.

послухай пісню. Який танець вона нагадує?

ГАРНИЙ ТАНЕЦЬ ГОПАЧОК

Українська народна пісня

1. Я навприсядки скачу,
чобітками тупочу.
Ту-пу, ту-пу, тупочу,
наче пташка, я лечу.

Приспів.

Гоп, гоп, тупочу,
наче пташка, я лечу.

} Двічі

2. Тілі-тіль — веде смичок,
гарний танець гопачок.
А бандура — брень, брень,
брень,
танцювали б цілий день.

Приспів.

Гоп, гоп, брень, брень —
танцювали б цілий день.

} Двічі

Заспівай пісеньку, стежачи за нотним записом.

Весело

Я нав-при-сяд-ки ска-чу, чо-біт-ка-ми ту-по-чу.

Ту-пу, ту-пу, ту-по-чу, на-че пташ-ка, я ле-чу.

Гоп, гоп, ту-по-чу, на-че пташ-ка, я ле-чу // я ле-чу.

Зверни увагу: приспів повторюється двічі, але з різним закінченням музичного речення. Подивись, як це позначено у нотах.

Розглянь малюнок.

Знайди у підручнику пісні, які мають таку саму будову.
Спробуй придумати мелодію за поданим малюнком.

СЛОВНИЧОК

Вольта (з італ. — повернення, поворот) — знак, що вказує на повторення частини музичного твору, але зі зміною закінчення.

Танцювальні «портрети»

ГОПАК

Український народний танець

Гопак — веселий, запальний танець у дводольному розмірі. Його назва походить від слова *гупати*, тобто тупотіти стрибати, і від вигуку «Гоп!», яким звичайно закінчується виконання танцю. І справді, виконавці гопака притопують ногами, стрибають, кружляють — спочатку неквапливо, потім усе швидше й швидше. Музика гопака часто звучить не лише радісно, а й мужньо, героїчно.

Гопак виконує один танцюрист або кілька. Кожен з них вигадує власні танцювальні рухи. Тоді танець перетворюється на змагання: хто танцює краще?

Послухай музику гопака. Визнач, на яких музичних інструментах її виконують.

Як змінюється музика протягом танцю?

Чи знаєш ти, як танцюють гопак? Покажи свій варіант танцю

ЧОБІТКИ МОЇ ЧЕРВОНІ

Сл. і муз. А. Житкевича

1. І весело, і сердито
чобітки мої пошито.
Мабуть, що і чоботар
мав у серці Божий дар,
бо пошив мені чоботи
для цікавої роботи.
2. Чобітки мої червоні
за роботою в погоні,
вибивають — цок-цок-цок —
полечку і гопачок.
Лиш би музиченьки грали,
вони б добу танцювали.
3. Стану з друзями у коло,
закружляє все довкола.
Хай підківки цокотять,
барабани гуркотять.
Хто до танцю не лінивий,
той щасливий, той щасливий.

Чи можна назвати музику пісні танцювальною?
Як ти думаєш, який танець вона нагадує?

Жваво

Музична партитура для пісні. Ключ: G (одна лінійка). Темп: Жваво. Ритм: 4/4. Гармонізація: G, Am, D7.

І ве-се-ло, і сер-ди-то чо-біг-ки мо-ї по-
ши-то. Ма-буть, що і чо-бо-тар мав у сер-ці Бо-жий
дар, бо по-шив ме-ні чо-бо-ти для ці-ка-во-ї ро-
бо-ти.

1. 2.
D7 G D G D7 D7 G

Спробуй скласти до пісні ритмічний супровід на шумових інструментах.

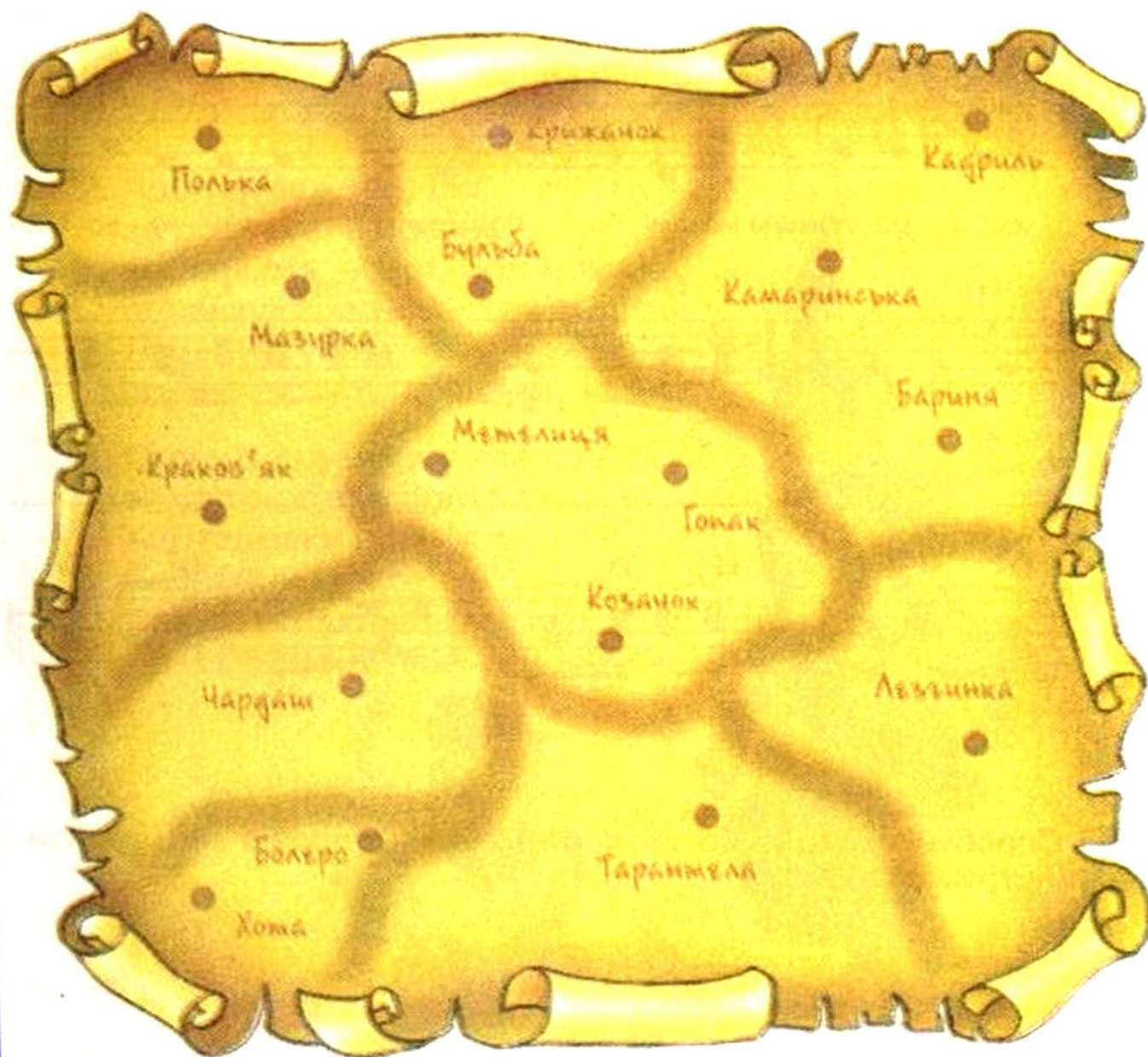

ЦАРСТВО НАРОДНИХ ТАНЦІВ

Розглянь малюнок.

КАРТА ЦАРСТВА НАРОДНИХ ТАНЦІВ

Прочитай на́зви міст.

Що ти знаєш про ці танці? Яким народам вони належать?

Подумай, що виникло раніше — пісня чи танець.

Поміркуй і розкажи, як збереглися до наших днів старовинні народні танці.

КОЗАЧОК

Український народний танець

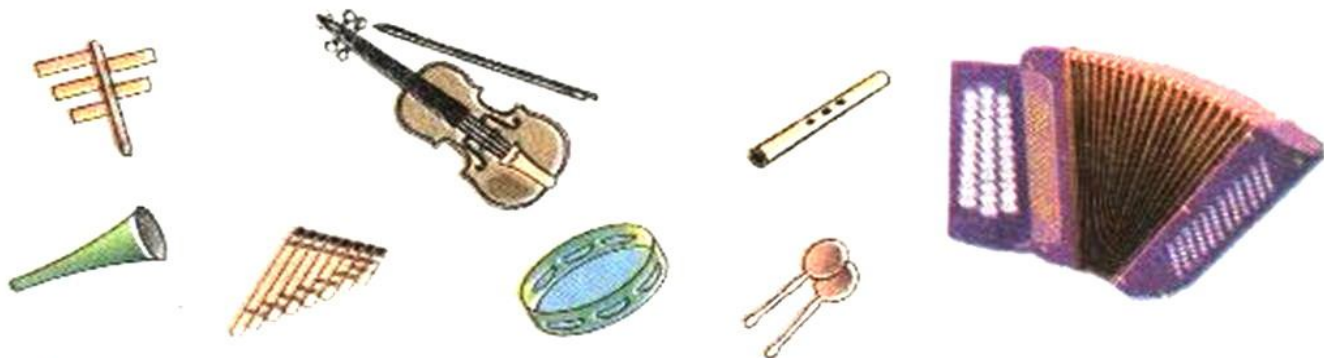
Козачо́к — веселий, дуже рухливий танець у дводольному розмірі. Він виник у середовищі воїнів-козаків, про що свідчить назва танцю.

Козачок виконують одна або кілька пар танцюристів. Музика звучить у швидкому темпі, тому танцюристи мають бути дуже вправними. Як і в гопаку, виконавці козачка часто змагаються між собою у танцювальній майстерності, але всі вони виконують встановлені давніми традиціями рухи.

Послухай музику українського народного танцю «козачок». Опиши характер музичного твору.

Уяви, що ти — композитор. Вибери музичні інструменти, які підходять для виконання музики танцю.

Послухай «козачок» із Симфонії невідомого автора першої половини XIX ст.

Порівняй його з народним танцем.

ДІД АНДРІЙ

Муз. і сл. Н. Іонеску
Пер. О. Лобової

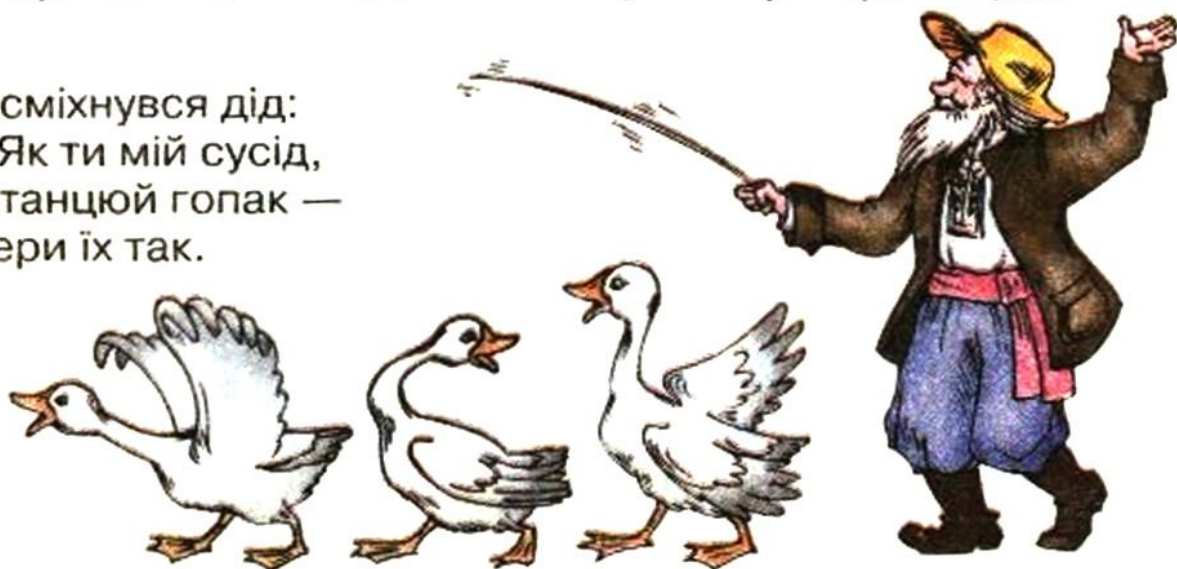

1. Дід Анд-рій на став гу-се-ня-ток гнав.

— Ді-ду, за-че-кай, па-роч-ку про-дай!

2. Посміхнувся дід:
— Як ти мій сусід,
то танцюй гопак —
і бери їх так.

Перекажи зміст пісні. Чи підтверджує вона думку, що танцювальне мистецтво з давнини шанувалось у народі?

Розучи пісню «Дід Андрій», слідкуючи за нотним записом. Виконай її разом з однокласниками канонем на два і три голоси: кожне проведення теми починається на такт пізніше.

2/4						
	Дід Анд-рій на	став	гу-се-ня-ток	гнав...	— Ді-ду, за-че-	кай...
2/4						
	Дід Анд-рій на	став	гу-се-ня-ток	гнав...	— Ді-ду...	
2/4						
			Дід Анд-рій на	став	гу-се-ня-ток	гнав...

МАЗУРКА

Польський народний танець

Мазу́рка (від назви польської області Мазовії) — веселий рухливий танець у тридольному розмірі.

Виконують танець парами. У мазурці немає певних фігур тому танцюристи імпровізують — вигадують рухи у ход танцю.

У XIX ст. народна мазурка набула шляхетності, блиску стала одним з найпопулярніших бальних танців.

КРАКОВ'ЯК

Польський народний танець

Краков'я́к (від назви міста Кракова) — має чіткий «гострий» ритм, швидкий темп, музичний розмір дві чверті.

Спочатку краков'як виконували лише чоловіки: оди зображував лицаря, а інший — його зброєносця. Пізніше краков'як став парним танцем: пані виконує свою партію плавно і граціозно, а пан — мужньо, з різкими притопуваннями.

Ф. Шопен. «Мазурка». «Краков'як».

Фридерик Францішек Шопен

(1810—1849)

Видатний польський композитор і піаніст, основоположник класичної музики Польщі.

Шопен жив далеко від рідного краю, дуже сумував за Польщею і вболівав за її долю. Любов композитора до Батьківщини вилилася в музиці, де звучать народні мотиви. Наприклад, тільки мазурок Шопен створив близько 60.

Послухай фрагменти танців Ф. Шопена.

Спробуй визначити на слух музику мазурки і краков'яка.

ЛЕЗГИНКА

Дагестанський народний танець

Лезгінка — швидкий, стрімкий танець у дводольному розмірі, поширений серед народів Кавказу.

Музика лезгинки чітка, ритмічна, енергійна. Виконання танцю потребує майстерності: хлопець має бути сильним і спритним, а дівчина — гнучкою і граціозною.

Дагестанський народний танець «Лезгинка».

М. Глінка. «Лезгинка» (з опери «Руслан і Людмила»).

Опиши характер музики.

Порівняй лезгинку М. Глінки і народний танець: чим вони подібні, чим відрізняються?

Заспівай пісеньку, слідкуючи за нотним записом.

ТАНОК

Українська народна пісня

Тан-цю-ва-ла ри-ба з ра-ком, а мор-кви-ця з пас-тер-на-ком,

а ци-бу-ля з час-ни-ком, а дів-чи-на з ко-за-ком.

За чо-бо-том — чо-бі-ток: ду-же гар-ний в вас та-нок!

Спробуй довести, що ця пісня — жартівлива.
Придумай танцювальні рухи.

ЧАРДАШ

Угорський народний танець

Чардаш (з угор. — трактир, шинок) — танець міського походження. Городяни збиралися в шинку поспілкуватися і потанцювати — це й дало назву танцю.

Чардаш складається з двох частин — повільного, наспівного вступу в розмірі чотири восьмих і стрімкої, швидкої основної частини в розмірі дві чверті.

Й. Брамс. «Угорські танці».

Йоганнес Брамс

(1833—1897)

Видатний німецький композитор, піаніст, диригент. Захоплювався музичною культурою Угорщини. Про це свідчать створені композитором збірки угорських танців, серед яких є і чардаш.

Послухай «Чардаш» Й. Брамса.

Визнач вступ і основну частину танцю. Опиши їх характер.

Танцювальні «портрети»

ТАРАНТЕЛА

Італійський народний танець

Тарантела (від назви італ. міста Таранто) — стрімкий, веселий танець, який супроводжується грою на флейті, кастаньєтах, бубні та інших ударних інструментах, а іноді — співом.

Музичний розмір тарантели — три або шість восьмих. Мелодія танцю, наче вихор, летить у неперервному русі.

Послухай тарантелу.

Спробуй простукати ритм танцю.

А МЕТЕЛИЦЯ...

Муз. О. Зозулі
Сл. В. Ярмуша

1. А метелиця
полем стелиться,
долонь падає
сива тьма...
То з-за лісу,
наче з кріса,
вдарилася полум'ям
білим зима.

Двічі

2. І як зойкнуло
сніговертями,
та на радість,
та на добро...
Цвітом інею
сад обсіяний.
Там є господарем
Дід Мороз.

Двічі

3. А метелиця
долонь стелиться,
перекочує
через яр...
Усміхаючись,
роздуваючи
біле полум'я
аж до хмар!

Двічі

Розучи мелодію пісні з тактуванням на чотири чверті.

Розмір

іноді позначають

.

Жваво, весело

А ме- те- ли- ця по- лем сте- лить-ся, до-лом
па- да- є си- ва тьма... То з-за лі- су, на- че
з кри- са, вда- ри- ла по- лу- м'ям бі- лим зи-
ма. То з-за // по- лу- м'ям бі- лим зи- ма.

Танцювальні «портрети»

МЕТЕЛИЦЯ

Український народний танець

Метелиця — веселий, швидкий танець. Танцюристи кружляють у стрімкому хороводі, ніби вдаючи справжню заметіль. Звідси і походить назва танцю.

Раніше метелицю виконували зі співом. Тепер вона часто звучить як інструментальний твір.

Послухай танець у виконанні бандури.

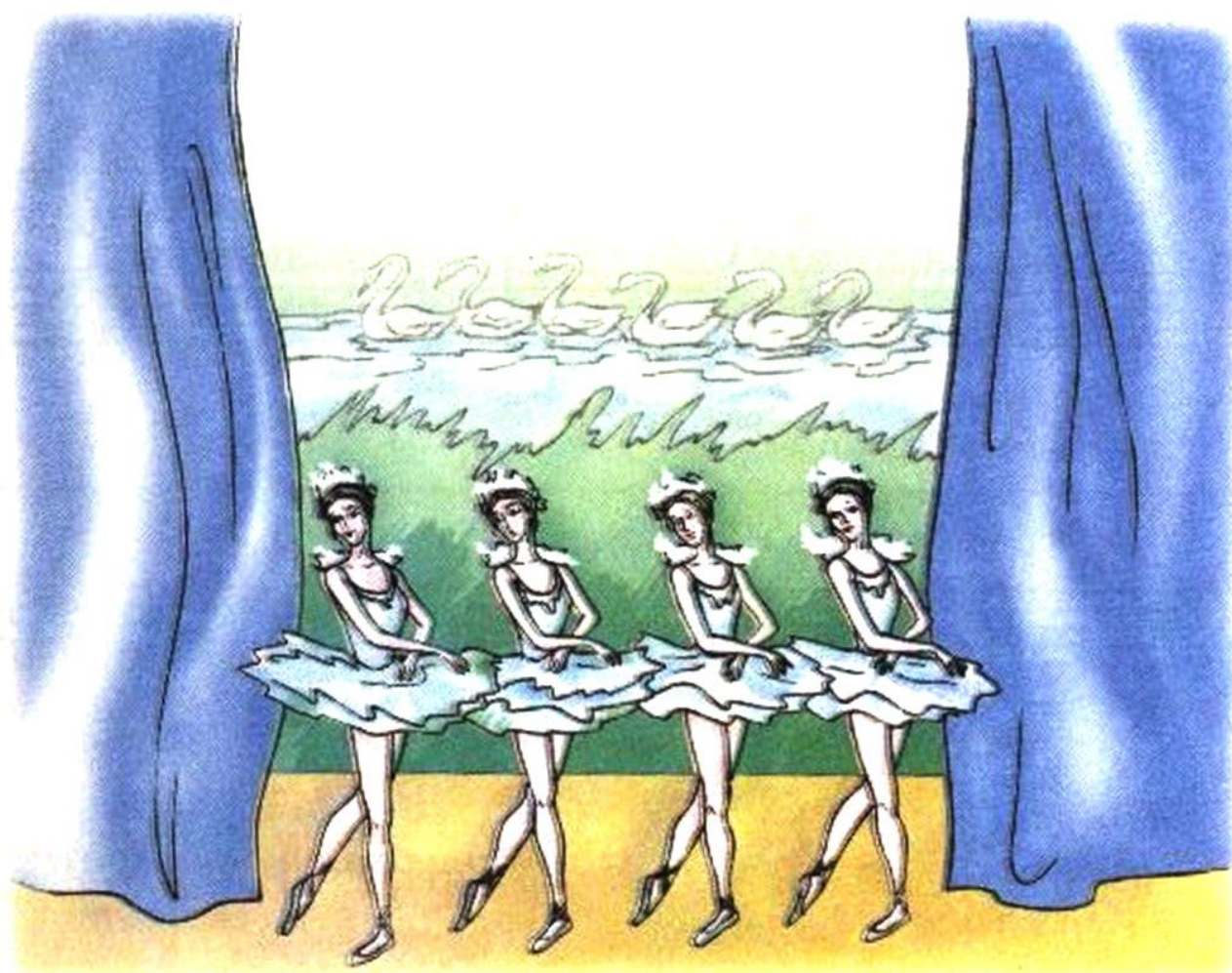
Поміркуй і покажи, якими мають бути танцювальні рухи, щоб було схоже на справжню зимову хурделицю.

ЦАРСТВО БАЛЕТУ

Розглянь малюнок. Що на ньому зображено?

Що ти знаєш про балет? Хто бере участь у його створенні?
Яку роль у виставі відіграють лібрето, костюми, декорації?

СЛОВНИЧОК

Балёт (з фр. — танець) — вид театрального мистецтва, де зміст, думки та почуття дійових осіб розкриваються за-
собами музики і хореографії.

Основою балету є класичний танець, який може поєднуватися з іншими видами танців.

Постановник балетної вистави — **балетмэйстер**.

Прочитай вірш.

ЗИМОВИЙ ВЕЧІР

Вечірній час... Метелиця мете.
Вітрисько дме в шибки та у причілок...
Татусь читає, мама щось плете —
зима для хлібороба — відпочинок.

Під завірюхи нескінченний спів
вмикаєм телевизор — я і тато, —
і на екрані «Танець лебедів»
танцюють молоденькі лебедята.

Я музику сполохати боюсь,
вона прекрасна, ніби дивне диво.
Заслухався, зчарований, татусь,
і мама посміхається мрійливо...

Шкода, не чує музики-краси,
не бачить лебедят сестра Оленка:
вона у нас завжди у ці часи
вже міцно спить,
бо зовсім ще маленька.

Лідія Компанієць

Про який танець ідеться у вірші? Пригадай, хто автор цієї музики. В якому балеті вона звучить?

П. Чайковський. «Танець маленьких лебедів» (з балету «Лебедине озеро»).

Що ти уявляєш, слухаючи музику танцю? Чи змінюється її звучання від початку до завершення?
Визнач музичну форму «Танцю маленьких лебедів» за допомогою схем.

ДВОЧАСТИННА ФОРМА

ТРИЧАСТИННА ФОРМА

Будова балетної вистави подібна до оперної. Розпочинається балет оркестровою увертюрою, яка вводить слухачів у світ музики і танцю.

Балетна вистава складається з кількох дій (актів), а кожний акт — з номерів.

Основні номери балету, запозичені з класичного танцю: *варіації* (з лат.— зміна, різновид) — невеликий сольний танець;

па-де-де (з фр.— танець удвох);

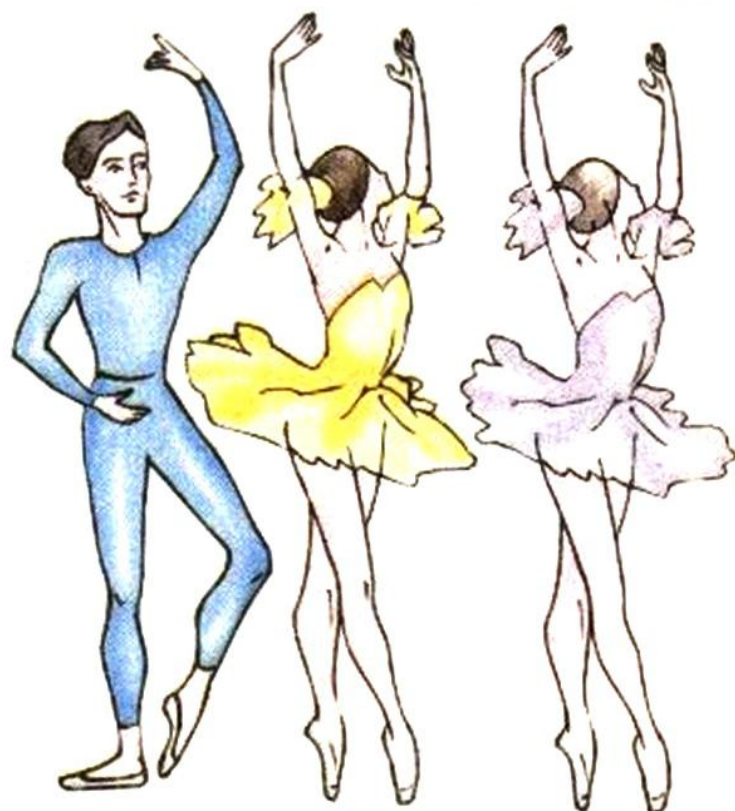
па-де-труа (з фр.— танець утрьох);

падека́тр (з фр.— танець чотирьох);

кордебалет — артисти балету, які виконують групові танці.

Па-де-де

Па-де-труа

Велике значення у балеті має *пантомі́ма* (з гр. — наслідує) — рухи і жести, за допомогою яких артисти виражають свої думки, почуття, ніби розмовляючи між собою.

Подумай, чим подібні оперна і балетна вистави. Чим вони відрізняються?

Яким балетним номерам відповідають оперні арія, дует, тріо, квартет, хор?

Яка роль оркестру в балеті?

Е. Гріг. «Танець ельфів». «Похід гномів».

Едвард Гагеруп Гріг

1843—1907

Видатний норвезький композитор, основоположник класичної музики Норвегії. Він дуже любив свою північну країну, її чарівну природу, пісні, танці та казки.

У творах Е. Гріга живуть персонажі норвезького фольклору — маленькі казкові чоловічки ельфи і гноми.

Ельфи — ніжні, тендітні, з прозорими крильцями. Вони весело й безтурботно пурхають серед квітів у чарівному садку. Гноми — зовсім інші істоти, вони живуть у печерах, горах, лісах. Їх танок жвавий та нестримний...

Послухай п'єси Е. Гріга.

Чи змінюється характер музики протягом її звучання? Які картини змальовано засобами музики?

Уяви, що ти — балетмейстер. Які танцювальні композиції можна придумати за «змістом» цих п'єс?

ЧОМУ ВЕДМІДЬ УЗИМКУ СПИТЬ

Муз. Л. Кніпера
Сл. О. Коваленкова

1. По галявці лісовій,
як мороз був міцний,
йшов ведмідь в затишок свій
в теплій шубі хутряній.

До свого ішов барлога,
не збиваючись з дороги,
як проходив через міст,
став лисиці він на хвіст.

2. Здійняла лисиця крик,
зашумів темний ліс,
і ведмідь злякався, втік,
на сосну стару поліз.

На сосні веселий дятел
білці хатку конопатив,
він сказав: — Ходить навчись!
І куди стаєш, дивись!

3. Тоді вирішив ведмідь:
як зима — треба спать,
по стежинах не гулять,
на хвості не наступать.

У барлозі він без страху
взимку спить під сніжним дахом
і радіє неспроста,
що родився без хвоста.

Попрацюймо разом!

Доведіть, що ця пісня — жартівлива.
Спробуйте влаштувати маленьку виставу за змістом пісні.

Весело, жваво

mf D G D Em A⁷ D

1. По га- ляв- ці лі- со- вий, як мо- роз був міц- ний, йшов вед-

G D Em A⁷ D

мідь в за-ти-шок свій в теп- лій шу- бі хут- ря- ній. До сво-

Hm A Hm A Hm Gm/B

го і- шов бар- ло- га, не зби- ва- ю- чись з до- ро- ги, як про-

D rit. G D *Швидко* A⁷ D Темп I

хо- див че- рез міст, став ли- си- ці він на хвіст. 2. Здій- ня-

Кінець

Розглянь нотний запис пісні. Зверни увагу на зміни темпу. Знайди у запису незнайомий тобі знак над паузою.

СЛОВНИЧОК

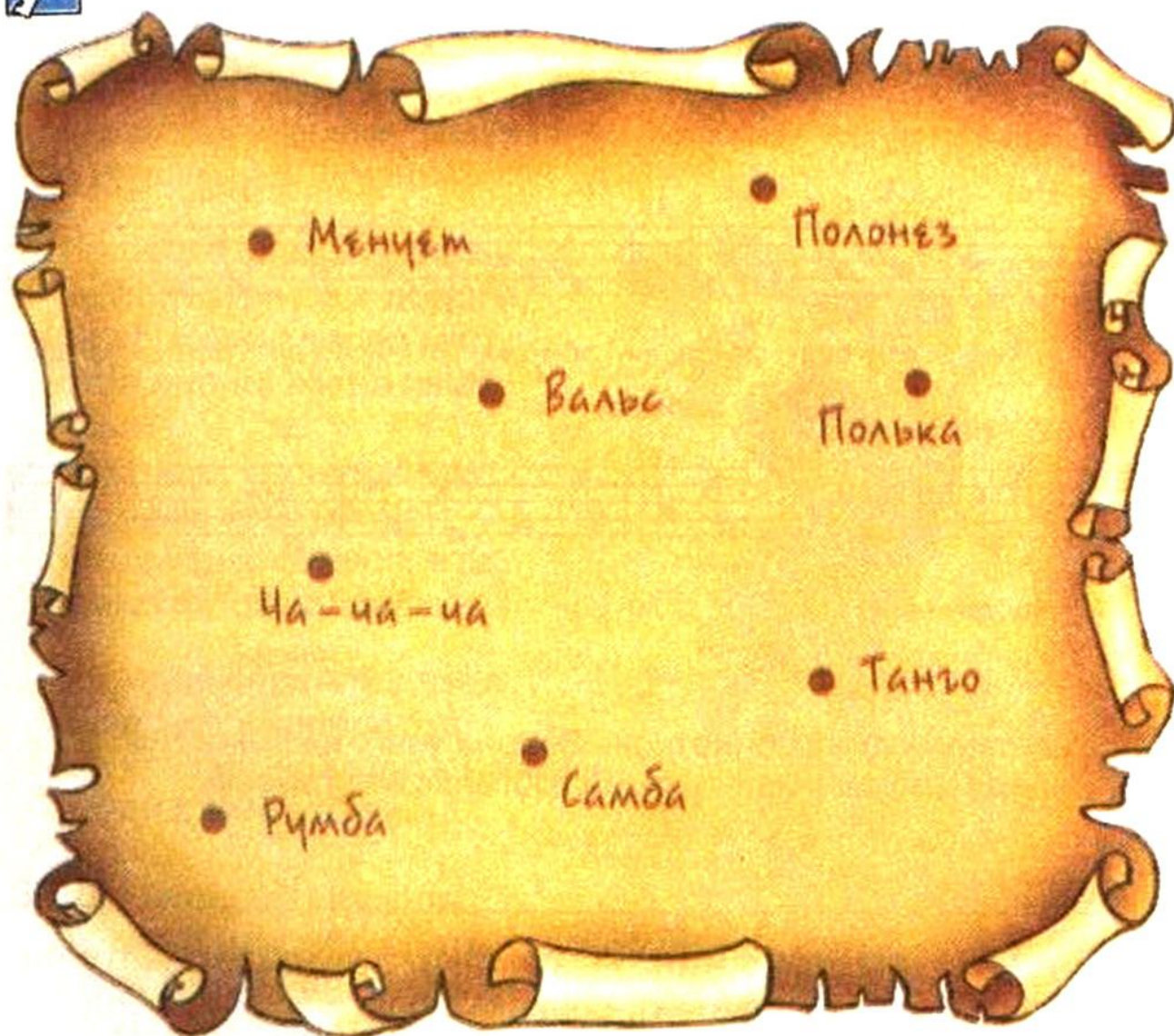
 — *ферма́та* (з італ. — зупинка, затримка). Ноту чи паузу, позначену ферматою, слід витримати трохи довше.

ЦАРСТВО БАЛЬНИХ ТАНЦІВ

Розглянь карту царства Бальних Танців.

Назви яких танців тобі знайомі?

Які з них, на твою думку, мають народне походження?

СЛОВНИЧОК

Бальними називають танці, створені для виконання на танцювальних вечорах (балах). Більшість бальних танців мають народне походження.

Найпоширеніші бальні танці — австрійський *вальс*, аргентинське *танго*, латино-американські *самба*, *румба*, *ча-ча-ча* та ін.

ПОЛОНЕЗ

Польський народний танець

Полонез (з фр. — польський) — один з найдавніших танців. Колись його називали «великим», або «пішим», тому що музика танцю нагадує урочистий марш (але на три долі).

У давнину народний полонез виконували лише чоловіки. Згодом величним танцем-ходом стали відкривати бали: гості ставали в пари й довгим ланцюгом ішли залом з поклонами та присіданнями. Так полонез став популярним бальним танцем.

Ф. Шопен. Полонез ля мажор.

М. Огінський. Полонез «Прощання з батьківщиною».

Твір великого польського композитора Фридерика Шопена став своєрідним музичним символом Польщі: його мелодія звучить у радіопозивних цієї країни. Музика полонезу урочиста, велична, блискуча. Саме такі танці відкривали бали.

Але є полонези, зовсім інші за характером і настроєм.

Відомий польський композитор Михайло Огінський жив далеко від батьківщини і дуже сумував за рідним краєм. Почуття композитора передані у полонезі «Прощання з батьківщиною». А всього М. Огінський створив понад 20 полонезів.

Послухай і порівняй два полонези. Опиши характер музики кожного з них.

Подумай, чому такі різні твори мають однакову назву — полонез.

МЕНУЕТ

Мену́ет (з фр. — малий, дрібний) — старовинний французький танець у тридольному розмірі, який виконували парами плавно і граціозно. Він має народне походження, проте вже у XVII ст. потрапив до замків і палаців, ставши улюбленим бальним танцем.

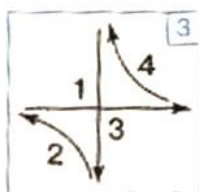
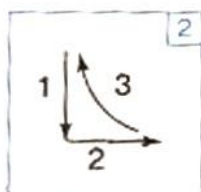
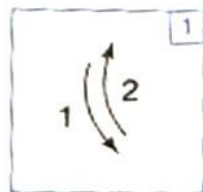

В. А. Моцарт. «Менует».

Менует був дуже популярним у часи Моцарта. Мабуть, тому Вольфганг Амадей теж написав такий танець. А було композиторові тоді лише 6 років!

Опиши характер танцю.

Розглянь схеми тактування. Яка з них відповідає руху менуета?

Пригадай, які ще танці мають тридольний розмір.

ВАЛЬС

Вальс (з фр. та нім. — кружляти) — парний бальний танець, який виник на основі народних танців Австрії, Німеччини та Чехії.

Одним з попередників вальсу був австрійський танець *лендлер*. Згодом «провінційний» лендлер набув граціозності, витонченості та перетворився на вальс.

Вальси бувають найрізноманітніші — повільні й швидкі, спокійні та бентежні... Проте цей бальний танець завжди має тридольний розмір.

Вальсами захоплювалися багато музикантів. А «королем вальсу» називають видатного австрійського композитора **Йоганна Штрауса** (1804—1849). Згодом цей «титул» перейшов до **Йоганна Штрауса-молодшого** (1825—1899), який створив понад 460 вальсів!

І якщо Штраус-батько прославився своїми танцями на весь Відень, то витончена музика Штрауса-сина полонила весь світ.

Й. Штраус-син. Вальс «Казки віденського лісу».
М. Глінка. «Вальс-фантазія».

Порівняй характер творів Й. Штрауса і М. Глинки.

ПОЛЬКА

Чеська народна пісня

1. Сяє в небі сонечко, сонечко,
золотее донечко, донечко,
вітер бачить хмарочку, хмарочку:
«Гей, станцюєм полечку, полечку!»

Приспів.

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.
«Гей, станцюєм полечку, полечку!»

} Двічі

2. Струни скрипки тонкі, тонкі,
звуки флейти дзвінкі, дзвінкі,
грайте, труби, голосніш, голосніш,
танок буде веселіш, веселіш.

Приспів.

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.
Танок буде веселіш, веселіш!

} Двічі

3. Руки самі хлопають, хлопають,
ноги самі топають, топають,
дружить танець з піснями, піснями:
«Гей, співайте всі з нами, всі з нами!»

Приспів.

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.
«Гей, співайте всі з нами, всі з нами!»

} Двічі

Придумай танцювальні рухи до польки.
Склади інструментальний супровід за зразком.

С. Рахманінов. «Італійська полька».
М. Глінка. «Полька».

Чим схожі ці музичні твори? Чим вони відрізняються?

Швидко, весело

G D7 G

Ся- є в не-бі со-неч-ко, со-неч-ко, зо-ло-те-є до- неч-ко, до- неч-ко.

Em Am D7 G

Ві-тер ба- чить хма-роч-ку, хма-роч-ку: «Гей, стан-цю-єм по-леч-ку, по-леч-ку!»

G D7 G

Тра- ля ля-ля, тра- ля- ля-ля. «Гей, стан-цю-єм по-леч- ку, по-леч-ку!»

Танцювальні «портрети»

ПОЛЬКА

Чеський народний танець

Полька (з чеськ. — половина) — веселий, рухливий танець. Польку танцювали дрібними, короткими, «половинними» кроками. Цей танець виник як народний у Чехії, а згодом став відомим в усьому світі бальним танцем.

Музика польки легка і граціозна. Іноді танець має програмову назву, наприклад «Військова», «Соловейко».

ТАНЕЦЬ ПЛЮС ПІСНЯ

Послухай пісні.

«Полька».
Чеська народна пісня.

«У полі береза стояла».
Російська народна пісня.

«Святковий хоровод».
Муз. А. Павлюка,
сл. В. Рождественського.

«Танець каченят».
Французька народна пісня.

Що поєднує всі ці пісні? Чим можна доповнити спів під час їх виконання? Яка з цих пісень — хороводна?

Виконай пісню на вибір з танцювальними рухами.
Які ще пісні-танці ти знаєш?

СЛОВНИЧОК

Пісня-танець — це пісня, яка виконується з танцювальними рухами.

Поєднання співу з рухами є старовинною традицією багатьох народів.

До жанру пісні-танцю звертаються й сучасні композитори, наприклад, створюючи пісні для дітей.

Послухай пісню.

ПОДОЛЯНОЧКА

Українська народна пісня

Не поспішаючи

1. Десь тут бу-ла по-до-ля-ноч-ка,

десь тут бу-ла мо-ло-де-сень-ка, тут во-на сі-ла,

тут во-на впа-ла, до зем-лі при-па-ла,

сім літ не вми-ва-лась, бо во-ди не ма-ла.

2. Ой устань, устань,
 подоляночко,
ой устань, устань,
 молодесенька,
вмий своє личко,
 личко біленьке,
біжи до Дунаю,
 бери молоденьку,
бери ту, що скраю.

Яка це пісня: лірична, хороводна, колискова, обрядова чи пісня-танець? Які ще веснянки й гаївки ти знаєш?

Заспівай пісню, стежачи за нотним записом.

Спробуй виконати «Подоляночку» від нот фа і ре. Як то зручніше співати?

Придумай танцювальні рухи до пісні.

МУЗИКА ПЕРЕТВОРЮЄТЬСЯ НА ТАНЕЦЬ

П. Чайковський. «Неаполітанська пісенька» (з «Дитячого альбому»).

«Неаполітанський танець» (з балету «Лебедине озеро»).

Мелодію «Неаполітанської пісеньки» П. Чайковський почув в італійському місті Неаполі. Композитор склав до неї супровід і включив до «Дитячого альбому». А згодом чарівна неаполітанська пісенька зазвучала у балеті «Лебедине озеро».

Послухай музичні твори. Які типи музики у них відчуються?
На яких музичних інструментах виконують ці твори?

Порівняй музику пісні й танцю за схемою.

мелодія

ритм

тембр

музичний жанр

музична форма

Українська народна пісня «Вийди, вийди, Іванку».

П. Чайковський. Перший концерт для фортепіано з оркестром (фінал).

Порівняй фрагменти творів. На що перетворилася веснянка у концерті П. Чайковського?

Зроби висновок: чи може пісня перетворитися на танець?

Як при цьому змінюється її музична мова?

КАМАРИНСЬКА

Російський народний танець

Камаринська — старовинна народна танцювальна пісня і танець. Виконували камаринську здебільшого чоловіки, змагаючись у танцювальній майстерності.

Характер танцю веселий, жартівливий, темп швидкий, музичний розмір дві, іноді три чверті.

Мелодію і ритм камаринської використовували у своїх творах професійні композитори, зокрема П. Чайковський і М. Глінка.

П. Чайковський. «Камаринська» (з «Дитячого альбому»).

У «Дитячому альбомі» П. Чайковського представлено кілька танців: «Вальс», «Мазурка», «Полька» і «Камаринська». Мелодія останньої п'єси легка, стрімка, запальна.

Ц е ц і к а в о з н а т и !

Щоб передати характер веселого народного танцю, композитор використав *стакато* — уривчасте, коротке виконання звуків. У нотному запису стакато позначається крапкою над або під нотою.

Швидко

М. Глінка. «Камаринська».

«Камаринська» М. Глінки — твір для симфонічного оркестру. Він складається з двох частин: широкої, плавної пісні й бурхливого, запального танцю.

Порівняй звучання камаринської у творах П. Чайковського і М. Глінки.

Зверни увагу на спосіб виконання мелодії: коли вона звучить уривчасто, «гостро» (*стакато*), а коли — плавно, зв'язно (*легато*).

ТАНЦЮЙТЕ СИДЯЧИ

Муз. Б. Савельєва
Сл. М. Пляцковського
Пер. Л. Горлача

1. Ось ви, зробивши уроки, втомились,
вже і рядок прочитати несила.
Отже, спочине нехай авторучка,
отже, зошит ляже нехай спочивать.
Та не вставайте, стільця не лишайте,
спати собі лише не дозволяйте,
замість зарядки, щоб настрої підняти,
треба, друзі, танець оцей танцювать.

Приспів.

Руки на пояс поставте спочатку,
вліво і вправо плечима гойдайте,
потім дістаньте мізинцем до п'ятки,
вийде — чудово, все в повнім порядку.
А наостанок вам треба занявкать,
крякнуть, заквакать, захрюкать, загавкать!
Няу! Кря! Ква! Хрю! Гав!

2. Ви затанцюєте в гостях так само,
буде хвалити чия-небудь мама:
ліктями вазу ніхто не зачепить,
не прийдеться килим комусь вибивать...
І на перервах, і на іменинах,
як доведеться співати, мовчати,
замість зарядки, щоб настрої підняти,
треба, друзі, танець оцей танцювать!

Приспів.

Доведи, що це — пісня-танець.
Виконуй приспів з танцювальними рухами.

Весело

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ КАРНАВАЛ

Прочитай казку.

Ця історія трапилася на Планеті Барвистої Музики, у країні Загадкових Ритмів. Тисячі сурмачів роз'їхалися всією Планетою з повідомленням:

Чекає вас палац дзеркал
на танцювальний карнавал.
Танці! Просимо, будь ласка,
бути у костюмах, масках.
Той, хто танці всі впізнає,
приз музичний здобуває!

І от нарешті в головному палаці танцювальної країни привітно засяяли вогні й залунала чарівна музика. Країна Загадкових Ритмів приймала гостей...

Першим до зали увійшов поважний красень у вишуканому вбранні. Його урочисті кроки чергувалися з галантними поклонами, а музика нагадувала святковий інструментальний хід:

І сьогодні, як колись,
відкриваю я бали.
Каже вам моє ім'я,
що приїхав з Польщі я.

Раптом у натовпі промайнула весела струнка дівчина. «О, це теж гостя з Польщі!» — вигукнув хтось. «А от і ні!» — всміхнулася красуня:

Маю я таке ім'я,
що здається — з Польщі я.
А я — Чехії дитина
і по-чеськи — «половина».

Підморгнула й побігла далі, забираючи із собою запальну, граціозну і водночас невибагливу дводольну мелодію.

А тим часом у коло вступив кавалер у чорному фракі з дамою в ошатній бальній сукні:

Жив у Австрії мій дід,
там з'явився я на світ,
а тепер вже кожний знає,
як натхненно я кружляю.
Зараз підхоплю і вас —
щоб запам'ятали ...

Залу заповнила легка, казково чарівна, ніжна мелодія — раз-два-три, раз-два-три...

Тільки-но припинилось лагідне кружляння — до центру зали подалася чорноока красуня — швидка і нестримна, наче гірська річка:

Я — донька свого народу,
дагестанського я роду
і гаряча, мов вуглинка,
а зовуть мене ...

Пройшлася у запальному ритмі — і загубилася серед гостей.

Раптом зазвучали веселі бубни, мелодійні скрипки, і перед публікою з'явився бравий парубок у вишиваній сорочці й червоних шароварах. Та як топне чобітком:

...і скраповку вдачу:
коли сумно — я не плачу!
Щоби всі уміли так —
розучіть танок ...

І пішов по колу — все швидше і швидше...

...Увесь вечір та цілу ніч звучала чарівна музика у сяючому вогні дзеркальному палаці. Кружляли у святковому хоріві російська *кадріль* і аргентинське *танго*, чарівний угорський *чардаш* та італійська *тарантела*, запальний молдавський *жок*, іспанське *болеро* і *жіга* — танець англійських моряків...

Пригадай назви танців, які розказали про себе на карнавалі. Перевір себе за карткою реєстрації гостей. Подумай, які ще танці могли б відвідати танцювальний карнавал. Що вони розповіли б про себе? Доповни казку.

Картка реєстрації гостей танцювального карнавалу

Полонез (з фр. — польський) — старовинний бальний польський танець урочистого характеру.

Полька (з чеськ. — половина) — чеський народний танець у швидкому темпі.

Вальс (з фр. та нім. — кружляти) — парний бальний танець австрійського походження.

Лезгинка — швидкий енергійний танець, поширений серед кавказьких народів.

Гопак — український народний танець, що виконується з поступовим прискоренням.

МУЗИЧНИЙ ПРИЗ

Дискотека

Які сучасні танці ти знаєш і любиш?
Слухай музику і танцюй.

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Що таке танець? Які танці ти знаєш?
2. За якими ознаками можна визначити танцювальність у музиці?
3. Що таке *народний танець*? Пригадай *назви* українських народних танців.
4. Які танці називають *бальними*? Наведи приклади найпопулярніших старовинних і сучасних бальних танців.
5. Розкажи про народний або бальний танець, який тоб особливо подобається.
6. Назви композиторів, які використовували у своїй творчості народні танці або створювали танці у народному стилі.
7. Що називають *піснею-танцем*? Наведи приклади.
8. Що таке балет? Які види мистецтв поєднані в балеті?
9. З яких номерів складається балетна вистава? Яку роль у ній відіграє пантоміма?
10. Порівняй оперу і балет: чим подібні й відмінні ці музично-театральні вистави.

ВЕСНЯНИЙ ХОРОВОД

Пригадай веснянки, гаївки, пісні про весну.
Спробуй виконати їх з танцювальними рухами або музичним супроводом на шумових інструментах.

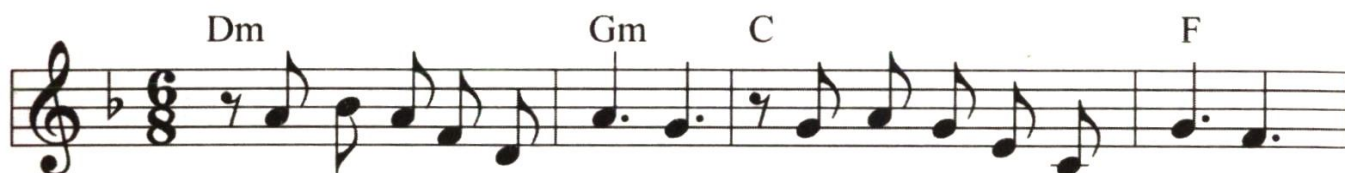
ЦЕ МОЯ УКРАЇНА

Муз. М. Ведмедері
Сл. А. Камінчука

Зацвітає калина,
зеленіє ліщина,
степом котиться диво-луна.

Це моя Україна,
це моя Батьківщина,
що, як тато і мама,— одна! } Двічі

Темп вальсу

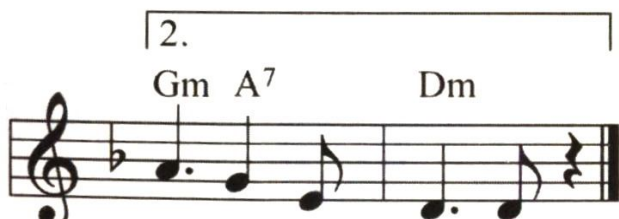
За-цві-та-є ка-ли-на, зе-ле-ні-є лі-щи-на,

сте-пом ко-тить-ся ди-во лу-на. Це мо-я Ук-ра-ї-на,

це мо-я Бать-ків-щи-на, що, як та-то і ма-ма, од-на!

// ма-ма, од-на!

Розучи пісню. Продумай особливості її виконання.
Який танець вона нагадує? Передай характер музики рухами рук.

Які почуття викликає у тебе ця пісня?
Що ще ти хочеш розповісти про свою Батьківщину?
Спробуй скласти продовження пісні, наприклад:

2. Пробудилась тополя
і безмежному полю
вже співає веснянки вона.

Приспів.

Це моя Україна,
це моя Батьківщина,
що, як тато і мама, — одна!

} Двічі

3. Нахилилась вербиця,
щоб напитись водиці,
заквітчала всю землю весна.

Приспів.

4. І зіркам колискові
шепчуть хвилі Дніпрові,
лине музика ніжна, ясна.

Приспів.

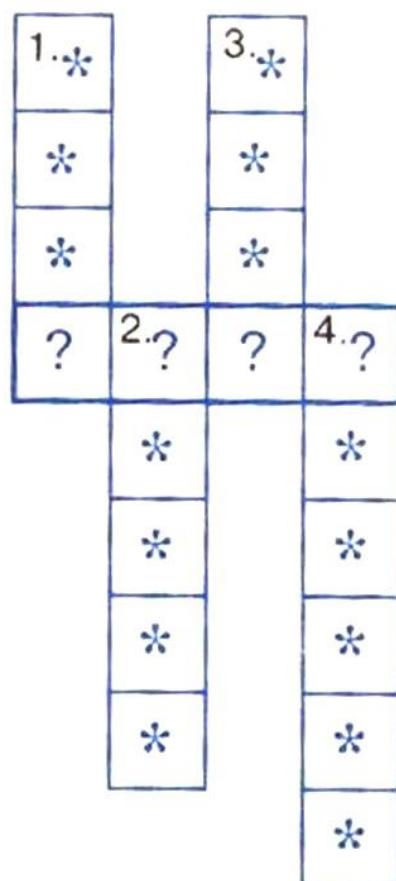
А. Куїнджі. Рання весна

КРАЇНА ЧІТКИХ КРОКІВ

Розгадай кросворд і дізнаєшся «ім'я» правителя країни Чітких Кроків.

1. Організоване чергування звуків і пауз різної тривалості.
2. Злагоджене одночасне звучання 3—4 звуків.
3. Послідовне чергування сильних і слабких музичних долей.
4. Прізвище «короля вальсу».

Подумай, які зі слів-відгадок є найважливішими ознаками маршу.
Доведи, що це метр і ритм.

СЛОВНИЧОК

Марш (з фр.— рух, ходіння) — музичний твір в енергійному, чіткому ритмі й наближеному до крокування темпі. Марші, як правило, мають дводольний розмір.

Марш виник у військовій музиці.

МУЗИКА МУЖНІХ ЛЮДЕЙ

Прочитай вірш.

У маршу — доля особлива:
чіткий, ритмічний, вольовий
він виступає шанобливо
і дух підносить бойовий.

Про мужні подвиги і славу,
що в людській пам'яті навек,
розкажуть в марші величавім
дзвінкі оркестри духові.

Про що йдеться у вірші? Які думки він викликає?

ІСТОРІЇ УЛЮБЛЕНИХ МЕЛОДІЙ

СВЯЩЕННА ВІЙНА

Муз. О. Александрова, сл. В. Лебедева-Кумача.

Пісню «Священна війна» було створено в 1941 році. Під її мужню, сувору і грізну музику солдати йшли на фронт захищати рідну землю. Вона стала справжнім гімном захисників Вітчизни.

Але не тільки тому «Священна війна» є особливою незвичайною піснею-маршем. Якщо уважно послухати можна з'ясувати, що її написано у тридольному розмірі. Проте звучить, як справжній марш!

Послухай пісню. Які почуття вона викликає?
Завдяки чому пісня набуває характеру маршу?
Спробуй заспівати мелодію пісні з тактуванням.

СЛОВНИЧОК

Пісня-марш — пісня маршового характеру, жанр вокальної музики, який поєднує ознаки пісні й маршу.

ПІСНЯ, ЗАСТИГЛА В КАМЕНІ

Прочитай текст.

У центрі російського міста Челябінська стоїть пам'ятник пісні. На постаменті навіки застиг юнак у військовій шинелі. Його руки зв'язані, але голова гордо підведена і очі впевнено дивляться вперед.

Саме такими були справжні захисники свого народу, і навіть люті вороги віддавали шану їх мужності. Про таких, часто безіменних, героїв розповідає пісня «Орлятко».

ОРЛЯТКО

Муз. В. Бєлого
Сл. Я. Шведова
Пер. М. Познанської

1. Орлятко, орлятко, полинь аж до сонця,
поглянь на степи з-під хмарин!
Навіки замовкли веселії хлопці,
в живих я лишився один. } Двічі

2. Орлятко, орлятко, зловісна граната
від сопки бійців відмела.
Мене називали в загоні орлятком,
а ворог — орлом називав. } Двічі

3. Орлятко, орлятко, мій вірний товариш,
ти бачиш, що я уцілів,
лети у станицю, матусі розкажеш,
як ворог на смерть мене вів. } Двічі

4. Орлятко, орлятко, ідуть ешелони,
в борні перемога прийшла.
Орлят у країні орлиній — мільйони,
і їм — невмируща хвала! } Двічі

...Стоїть у центрі Челябінська пам'ятник пісні «Орлятко» — символу мужності, відданості, героїзму. Стоїть і ніби нагадує: «Вічна пам'ять захисникам Вітчизни. Будьте гідні їх!»

Про що йдеться в тексті? Як ти розумієш його назву?
Поясни, чому пісні поставили пам'ятник.
Послухай пісню «Орлятко». Підспівуй.
Подумай, які куплети пісні слід виконувати наспівно, а який — маршово.

Розглянь малюнок.

Які музичні інструменти ти обереш для виконання маршової музики?

Назви інструменти, що входять до складу духового оркестру.
Послухай марш у його виконанні. Поясни, чому духовий оркестр найчастіше звучить просто неба.
Які ще види оркестрів ти знаєш?

«День Перемоги». Муз. Д. Тухманова, сл. В. Харитонов

Про що йдеться в пісні? Які почуття вона викликає?
Який оркестр виконує цей музичний твір?
Чи можна назвати його піснею-маршем?

ГЕЙ, ТАМ НА ГОРІ СІЧ ІДЕ...

Стрілецька пісня

1. Гей, там на горі Січ іде,
гей, малиновий стяг несе, гей, малиновий...

Приспів. Наше славне товариство
гей, марширує: раз, два, три.

2. Гей, попереду кошовий,
гей, як той орел степовий, гей, як той орел...

Приспів.

3. Гей, отамане, батьку наш,
гей, веди, батьку, вперед нас,
гей, веди, батьку...

Приспів.

4. Гей, повій, вітре, зі степів,
гей, дай нам силу козаків, гей, дай нам силу...

Приспів.

5. Гей, дай нам силу й відвагу,
гей, Україні на славу, гей, Україні...

Приспів.

Маршово

1. Гей, там на го-рі Січ і-де, гей, ма-ли-но-вий стяг не-се,

гей, ма-ли-но-вий. На-ше слав-не то-ва-рист-во

гей, мар-ши-ру-є: раз, два, три.

Доведи, що цей твір можна назвати піснею-маршем.
Виконай пісню з ритмічним супроводом за зразком.

4/4			
4/4			
4/4			

Є. Адамцевич. «Запорозький марш».

Охарактеризуй музику. В якому виконанні вона звучить?

За якими ознаками можна зрозуміти, що це — марш?

Що ти уявляєш, слухаючи його?

Чому, на твою думку, композитор назвав свій марш запорозьким?

Які ще музичні твори козацької тематики ти знаєш?

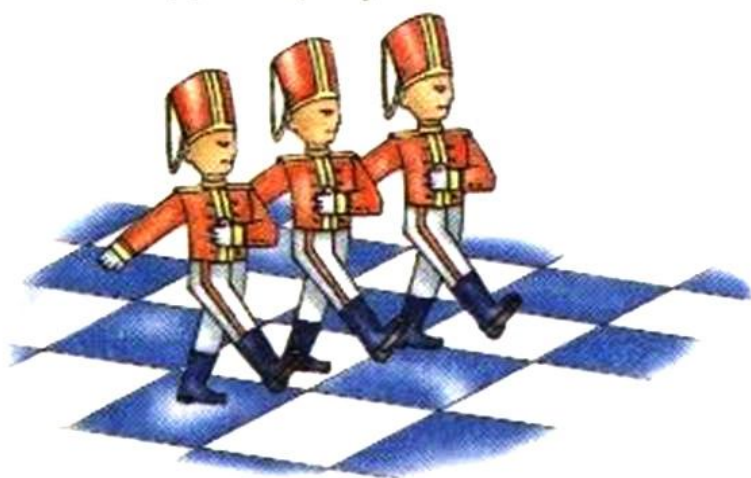
ПАРАД МАРШІВ

Марш — провідний жанр військової музики. Є різні види військових маршів — *похідний, парадний, стройовий, зустрічний, фанфарний*... Марш може бути *весільний, святковий, траурний*. Ще є *концертний* марш, у якого немає певного призначення. Справжній парад маршів!

Послухай фрагменти музичних творів.
Спробуй визначити, до яких видів маршу вони належать.

П. Чайковський.

«Марш» (з балету «Лускунчик»).

«Марш дерев'яних солдатиків».

Ж. Бізе.

«Марш тореадора» (з опери «Кармен»).

Ф. Мендельсон.

«Весільний марш».

Що об'єднує ці твори? Яку музику можна назвати маршовою? Порівняй марші з опери і балету: які типи музики в них відчуються.

Пригадай, що таке пісенність і танцювальність. Поясни, як ти розумієш слово *маршовість*.

Маршовість — поєднання в музиці характерних ознак маршу: чіткості, енергійності, ритмічності.

Маршова музика використовується у багатьох музичних жанрах — опері, балеті, сонаті, симфонії та ін.

ОПЕРА І МАРШ

М. Лисенко. Увертюра до опери «Тарас Бульба».

Опера М. Лисенка «Тарас Бульба» створена за однойменною повістю Миколи Гоголя. Вона розповідає про життя козаків і боротьбу українського народу за свою свободу. Тому музика опери дуже близька до народної: кобзарських дум, козацьких маршів, народних танців і пісень. М. Лисенко працював над оперою понад 10 років.

Послухай фрагмент увертюри до опери «Тарас Бульба». Які типи музики у ній присутні?

М. Глінка. «Марш Чорномора» (з опери «Руслан і Людмила»).

Музика маршу створює образ Чорномора — лихого карлика-чаклуна з довжелезною бородою, який викрав Людмилу, наречену Руслана. Грізні, суворі мотиви у басах чергуються з метушливими епізодами у високому регістрі.

Охарактеризуй музику маршу. Що вона «розповіла» про Чорномора? Чи дійсно він могутній і сміливий?

За допомогою яких засобів музичної виразності створено образ чаклуна?

ДВА ТУРЕЦЬКИХ МАРШІ

Л. Бетховен. «Турецький марш».

У XVIII ст. турецькою називали музику веселого, жвавого, танцювального характеру. Звичайно таку музику виконував ансамбль духових і ударних інструментів: флейта, гобой, барабан, тарілки, бубон...

Марш Л. Бетховена написаний у турецькому стилі. В ньому композитор зобразив звучання популярного тоді «турецького» ансамблю.

Поясни, чому марш названо турецьким. Чи є в цій музиці ознаки танцювальності?

До якого виду маршів належить твір Л. Бетховена?

В. А. Моцарт. «Турецький марш» (Соната № 11, III частина).

«Турецький марш» — один з найпопулярніших творів Моцарта. Він є *фіналом* (заключною частиною) Сонати № 11.

Твір складається з основної теми (*рефрену*), яка проходить кілька разів і чергується з різними музичними фрагментами (*епізодами*). Здається, що музика ніби йде по колу. Таку музичну форму називають *рондо*. А оригінальна, авторська назва маршу В. А. Моцарта — «*Рондо в турецькому стилі*».

Спробуй визначити в цьому творі рефрен. Скільки разів він проходить?

Звучання якого ударного інструмента нагадує «гуркотіння» басів?

Опиши характер музики епізодів.

Склади схему до твору В. А. Моцарта.

СЛОВНИЧОК

Рондо (з італ. — коло) — музична форма, в якій *рефрен* (основна тема, з фр. — приспів) проходить кілька разів, чергуючись з *епізодами* різного характеру:

рефрен

I епізод

рефрен

II епізод

рефрен

ОСОБЛИВИЙ РИТМ ДЛЯ МАРШУ

Простукай ритмічний рисунок.

Зверни увагу на виконання ноти з крапкою на сильну долю.

Такий ритм називають *пунктирним*.

СЛОВНИЧОК

Пункті́рний ритм — ритм, заснований на чергуванні по-
довженої сильної і скороченої слабкої долей.

Пунктирний ритм властивий маршам, військовим пісням, творам урочистого та героїчного характеру.

МАЛЕНЬКИЙ МАРШ ПРО МАРШ

Прочитай вірш.

Раз-два, кроком руш!
От заграли сурми туш,
барабани підхопили:
раз-два-три-чотири.

Ліва, права, раз і два —
ритм чіткий, чіткі слова.
Де відвага, мужність, слава,—
марш крокує: ліва, права!

Уяви, що це — справжній марш. Виразно проговори віршовані рядки з тактуванням на чотири чверті.

Спробуй скласти до вірша мелодію з використанням пунктирного ритму.

Запиши ритмічний рисунок двох рядків на вибір.

ПІСНЯ ПРО БАРАБАНЩИКА

Муз. Р. Рустамова
Сл. В. Товаркова
Пер. В. Бойка

1. З друзями разом рушаєш
ти у незвідану путь,
будь і стійким, і сміливим,
будь барабанщиком, будь! (Двічі)

Втому нехай відганяє
в спеку, і в дощ, і в туман
твій барабан похідний,
вірний твій друг — барабан. (Двічі)

2. А в небезпеки годину,
в лютий страшний ураган
ти перешкод не лякайся —
першим удар в барабан. (Двічі)

Як підростеш, то і в праці
юних стремлінь не забудь.
Будь і в роботі першим,
будь барабанщиком, будь! (Двічі)

3. А як на подвиг великий
рідний позве тебе край,
першим прийди з барабаном,
першим похід нам заграй. (Двічі)

Твій барабан допоможе
тісно ряди нам зімкнуть!
Сміло веди загони,
будь барабанщиком, будь! (Двічі)

Які типи музики поєднуються у «Пісні про барабанщика»?
Виконай пісню з крокуванням.

В темпі маршу

mf

З дру-зя- ми ра- зом ру- ша- єш ти у не- зві- да- ну
 путь, будь і стій- ким, і смі- ли- вим, будь ба- ра-
 бан-щи- ком, будь! Будь ба- ра- бан-щи- ком, будь!
 Вто- му не- хай від- га- ня- є в спе- ку, і
 в дощ, і в ту- ман твій ба- ра- бан по- хід- ний,
 вір-ний твій друг — ба-ра-бан, вір-ний твій друг — ба-ра-бан.

Розглянь нотний запис пісні. Чи є в ній пунктирний ритм?

Прочитай текст.

«Дитячий альбом» великого російського композитора П. І. Чайковського — це збірник з 24 фортепіанних п'єс.

У ньому представлені музичні твори-замальовки різних настроїв — мабуть, тому збірку і названо альбомом.

Серед п'єс «Дитячого альбому» є «Марш дерев'яних солдатиків» — найпопулярніший «дитячий» марш. Є твори, присвячені пісні: «Російська пісня», «Італійська пісенька», «Старовинна французька пісенька», «Німецька пісенька», «Неаполітанська пісенька». Є в альбомі й танці: «Вальс», «Мазурка», «Полька», «Камаринська».

Деякі з цих мелодій композитор почув і записав під час мандрівок різними країнами Європи, а деякі — склав у народному стилі.

Ось так зібралися разом у «Дитячому альбомі» й потоваришували пісня, танець і марш — мешканці трьох музичних країн.

Послухай «пісенні» п'єси Чайковського і подумай, чи нагадують вони танці. Які? Яка пісенька з «Дитячого альбому» перетворилася на справжній танець у відомому балеті? Послухай танці. Пригадай, яким народам вони належать. Чи відчуваються в їх музиці риси пісенності?

паведи приклади, коли пісня, танець, марш «перетворюються» на тему симфонії, опери, балету.

Пригадай пісні за малюнками. Виконай їх з ритмічним супроводом або танцювальними рухами.

Доведи на прикладі цих пісень, що в одному творі можуть поєднуватися різні типи музики.

Пісня, танець і марш є основою музики. Саме від пісні, танцю, маршу пішли усі музичні жанри, в тому числі симфонія, опера, балет...

Будь-який музичний твір побудований на пісенності, танцювальності, маршовості або їх поєднанні.

МУЗИКА ЗЕМЛІ

Муз. і сл. А. Житкевича

1. Послухай музику землі:
в ній запах трав і сонця ласка,
у синім небі — журавлі,
а на долинах — дивна казка.

Приспів.

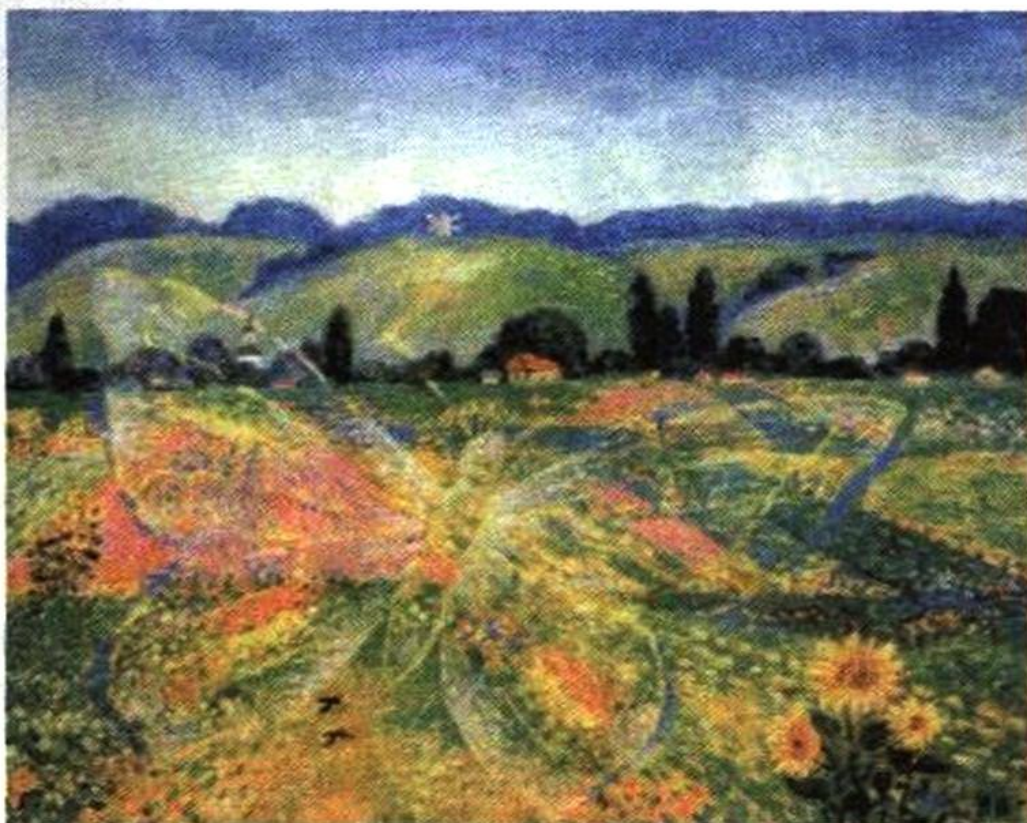
Співає чисте джерело,
навколо вквітчане барвінком,
і пісня людям на добро
лунає радісно і дзвінко.

2. Послухай музику землі
і таємничу, і жадану.
Її акорди чарівні,
то звуки дивного органу.

Приспів.

3. Послухай музику землі,
пізнай навколишню природу.
В ній ніжність наших матерів,
в ній сила вільного народу.

Приспів.

В. Вуколов. Літо

1. По-слу- хай му- зи- ку зем- лі: в ній за- пах трав і сон- ця

лас- ка, у си- нім не- бі — жу- рав- лі,

а на до- ли- нах — див-на каз-ка. Спі- ва- є чис-те дже-ре-

ло, нав- ко- ло вкві- ча- не бар- він- ком,

і піс-ня лю-дям на доб- ро лу- на- є ра- діс- но і

дзвін- ко. // лу- на- є ра- діс- но і дзвін- ко.

Про що йдеться в пісні?

Знайди у тексті описи музики землі.

Що ти можеш розповісти про музику природи рідного краю?

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Назви́ три основних типи музики. Які музичні жанри походять від них?
2. Що таке пісня? Які види пісень ти знаєш? Наведи приклади.
3. Назви ознаки пісенності. Наведи приклади пісенних творів в інструментальній музиці.
4. Наведи приклади календарно-обрядових пісень: зимових, весняних, літніх, осінніх.
5. Що таке танець? Наведи приклади народних та бальних танців.
6. Яку музику називають танцювальною? Наведи приклад пісні-танцю.
7. Що таке марш? Наведи приклади різних маршів.
8. Які особливості музичної мови властиві маршовій музиці?
9. Доведи, що різні типи музики часто поєднуються в одному творі.
10. Послухай музичні твори та опиши їх за схемою.

характер музики

тип музики

музична форма

П. Чайковський.
«Танець із кубками»
(з балету «Лебедине озеро»).

А. Хачатурян.
«Танець із шаблями»
(з балету «Гаяне»).

МЕЛОДІЇ ОСТАННЬОГО ДЗВІНКА

Пригадай і виконай пісні.

«Здрастуй, школо!».
Муз. М. Ведмедері,
сл. Ф. Пантова.

«Колискова школі».
Муз. і сл. О. Лобової.

«Поспішай до школи».
Муз. В. Лепешка,
сл. В. Зінченка.

Про що ці пісні? Коли їх доречно виконувати?
Які ще пісні про школу ти знаєш? Виконай твори на вибір
з музичним супроводом на шумових інструментах.

Прочитай вірш.

Співа шкільний дзвіночок
і весело, і дзвінко —
бо літо починається,
час гри і відпочинку.

Співа дзвіночок голосно,
та трохи сумовито —
бо скучити за школою
ми встигнемо за літо.

Спробуй скласти до вірша мелодію: до першого куплету —
в мажорі, до другого — в мінорі.
Заспівай власну пісеньку про шкільний дзвіночок.

ЗАСМУТИЛОСЬ КОШЕНЯ

Муз. І. Кириліної
Сл. П. Воронька

1. Засмутилось кошеня —
треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмить,
що у нього хвіст болить.
Ой, ой, ой! Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!
Що у нього хвіст болить.
2. Довго думав баранець
і промовив, як мудрець:
«Це хвороба не проста,
треба різати хвоста.
Ой, ой, ой! Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!
Треба різати хвоста».
3. Кошеня кричить: «Ніколи!
Краще я піду до школи.
Ай, ай, ай! Ай, ай, ай! Ай, ай, ай!
Краще я піду до школи».

Кириліна Ірина Яківна — сучасний український композитор, автор прекрасних вокальних та інструментальних творів. Вона подарувала дітям багато чудових пісень: «В лісі є зелена хата», «Зелене слоненя», «Не такий апельсин», «Сумна пісня», «Чим пахнуть ремесла» та ін.

1. Зас-му-ти-лось ко-ше-ня — тре-ба в шко-лу йти що-дня. І при-ки-ну-ло-ся вми-ть, що у ньо-го хвіст бо-лить.

Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!

1.2. куплет

Ой, ой, ой! Що у ньо-го хвіст бо-лить. 2. Дов-го

3. куплет ф-но

3. - - - - - Ко-ше-

ня кри-чить: «Ні-ко-ли! Кра-ще я пі-ду до шко-ли. Ай, ай, ай!

Ай, ай, ай! Ай, ай, ай! Кра-ще я пі-ду до шко-ли».

Спробуй виконати пісню з елементами інсценування.

РОЗМОВА «МІЖ НЕБОМ І ЗЕМЛЕЮ»

Прочитай текст.

Цю пісню хоча б раз чув кожний.

А з'явилась вона завдяки одному дуже допитливому хлопчику! Ось як про це розповідав поет Михайло Пляцковський:

«...Тему цієї пісні мені підказав сусідський хлопчина, коли ми з ним знаходилися між небом і землею, а точніше, у ліфті. Хлопчик був іще зовсім маленьким і готувався йти у перший клас.

— Ти молодець! — сказав я йому. — Будеш учитися в школі.

— А чого вчать у школі? — запитав він мене.

— Читати!

— А ще?

— Писати!

— А ще?

— Лічити!

— А ще? А ще? А ще?

Ото настирливий хлопчина попався! Він ладен був повторювати свої запитання безкінечно. На моє щастя, ліфт зупинився — і двері відчинилися. Тут сусід мій вискочив перший і забув про свої запитання. Він забув, а я — ні...»

Можливо, завдяки допитливому хлопчику з'явилась пісенька, яку поет М. Пляцковський і композитор В. Шаїнський написали для казки скандинавського письменника Е. Топеліуса «Два на два — чотири». За сюжетом казки білочка і зайчик ховаються під парту, щоб дізнатися, чого навчають в школі. Ось пісенька і відповідає на всі їхні запитання.

ЧОГО ВЧАТЬ У ШКОЛІ

Муз. В. Шаїнського
Сл. М. Пляцковського

1. Букви в зошиті писать
і в альбомі малювать —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.
Додавати і ділить,
менших себе боронить —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі. } Двічі
2. Від п'яти відняти два,
по складах читать слова —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.
Вміти книжку берегти,
бути чемними завжди —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі. } Двічі
3. Круг накреслити як слід,
показати захід, схід —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.
Знати кожен материк
і не плутать міст і рік —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі. } Двічі
4. Вірну відповідь знайти,
нелегкий маршрут пройти —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі.
Міцно змалечку дружить,
все життя у дружбі жить —
вчать у школі, вчать у школі, вчать у школі. } Двічі

Заспівай пісню.

Подумай і скажи, чого ще вчать у школі.

Поясни, для чого людині необхідно здобувати знання.

ТОН, ТОН, ПІВТОН, АБО ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНІ ЧОРНІ КЛАВІШІ

ДЛЯ ЮНИХ МУЗИКАНТІВ

Послухай пісеньку. Стеж за нотним записом.

МУЗИЧНІ ПАЛЬЧИКИ

Помірно. Грайливо

Муз. В. Лепешка
Сл. В. Зінченко

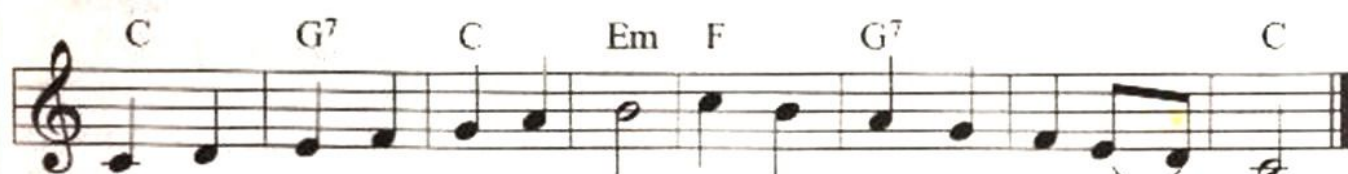
В -----

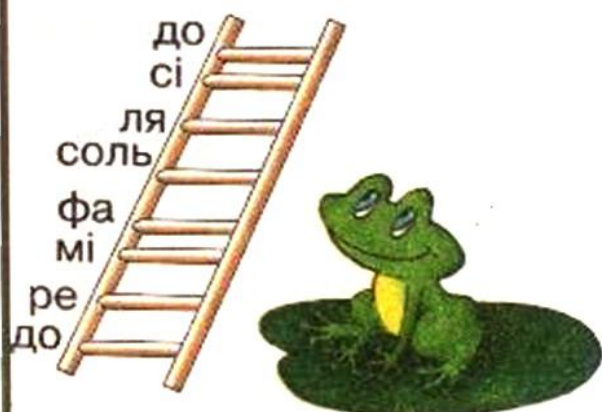
В ме-не

паль-чи-ки слух-ня-но гра-ють на фор-те-пі-а-но.

До - ре - мі - фа - соль - ля - сі — гра-ють паль-чи-ки у-сі.

В мене пальчики слухняно
грають на фортепіано.
До-ре-мі-фа-соль-ля-сі —
грають пальчики усі.

Знайди у нотах гаму і заспівай за «музичною драбинкою».
Знайди великі й малі відстані між сусідніми сходами-звучками.

Велику відстань між двома сусідніми звуками звукоряду називають **т о н**, а малу — **п і в т о н**.

Кожний тон можна поділити на два півтони. На клавіатурі це легко зробити за допомогою чорних клавіш. Для позначення чорних клавіш у нотах використовують спеціальні знаки.

Розглянь фортепіанну клавіатуру.

Які білі клавіші чергуються з чорними, а які — ні?

НОТНА ДОРІЖКА ДЛЯ СТОНІЖКИ

Прочитай вірш. Розглянь малюнок.

Помандруймо зі стоніжкою
чорно-білою доріжкою.
Пам'ятай, що йти вона
може лиш по півтонах.

Подумай і покажи на клавіатурі, як стоніжці пройти півтонами від ноти **ДО** до ноти **ДО**.
Послухай, як звучить півтонова гама.

Прочитай вірш.

По клавішах чорних і клавішах білих
блукали три знаки. Ті знаки уміли
замінювать клавіші легко й проворно —
то чорну на білу, то білу на чорну.

Дієз міг **підвищувать** звук на півтону,
для ноти він був, як маленька корона,
бо звук враз ставав трохи тоншим і вищим
й до правого краю роялю поближче.

Бемоль — другий знак і поважна персона,
він **знизи́ти** міг кожен звук на півтону,
і ноти слухняно корилися долі —
спускалися вниз за наказом Бемоля.

І тільки **Бекар** не любив щось міняти,
ходив, наступаючи друзям на п'яти:
«Благаю, у спокої ноти лишіть,
а я все зроблю, як раніше, за мить!»

Отак — з давнини і донині блукають
вони в чорно-білому нотному краї.

Змінювання висоти звука за допомогою спеціальних
знаків називають **альтера́цією**.

Дієз, **бемоль** і **бекáр** — основні знаки альтерації.

Дієз — знак, що вказує на підвищення звука на півтону.

Бемоль — знак, що вказує на зниження звука на півтону.

Бекáр — знак, що скасовує дію попередніх знаків.

Пригадай за допомогою малюнка пісню, у приспіві якої
згадується один із знаків альтерації. Виконай її.

ВИПАДКОВІ ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ

Випадкові знаки альтерації пишуть перед нотою, а називають після неї, наприклад, ре-бемоль, ре-бекар, ре-дієз.

У нотному запису випадкові знаки діють лише до кінця такту (до тактової риски).

Роздивись нотні записи мелодій. Знайди відмінність. Послухай і просольфеджуй мелодії (називаючи знаки альтерації).

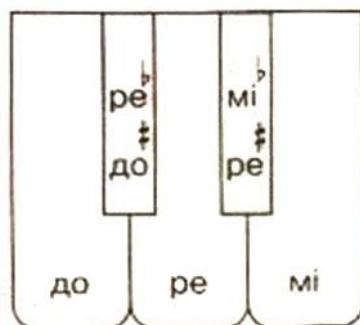
У яких ладах звучать ці музичні фрази?

Яким народним пісням належать?

Який знак альтерації «перетворив» мажор на мінор, а українську народну пісню «Гая по садочку ходила» — на російську «У полі береза стояла»?

Знайди звук мі-бемоль на клавіатурі. Доведи, що цю чорну клавішу можна назвати ре-дієз.

У чорних клавіш немає власних «імен», їх називають за іменами білих «сусідок» і знаків альтерації.

Кожна чорна клавіша може мати одразу дві назви.

КЛЮЧОВІ ЗНАКИ АЛЬТЕРАЦІЇ

Ключові знаки альтерації пишуть одразу після музичного ключа, а діють вони до кінця твору. Біля ключа може бути від 1 до 7 дієзів або бемолів (однакових на всіх нотоносцях партитури).

Л. Бетховен. «Соната № 14» («Місячна»).

«Місячна соната» — один з найпопулярніших творів великого німецького композитора.

Музика першої частини сонати сповнена ніжністю і смутком — почуттями, які музикант відчував у той час. А сучасники Л. Бетховена побачили в її звучанні картину місячної ночі — так і з'явилася назва «Місячна».

Послухай першу частину сонати.

Прочитай вірш. Чи співзвучний він з музикою Л. Бетховена?

УКРАЇНСЬКА НІЧ

Над зеленим гаєм
та над бережком
місяць виринає
золотим ріжком.

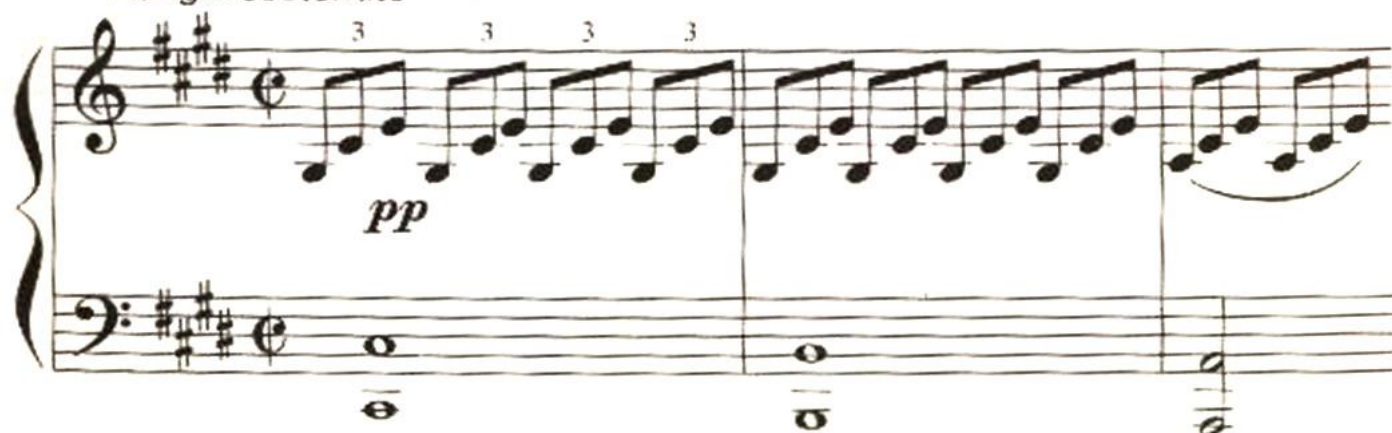
Посріблив отаву,
віття лугове
і на той бік ставу
човником пливе.

Петро Сиченко

Роздивись запис фрагмента «Сонати № 14».
Чи може ця музика прозвучати без чорних клавіш?

Adagio sostenuto

Чому композитор використав саме ключові знаки альтерації?

ЯК ПІСЕНЬКА НА ЇЖАЧКА ОБРАЗИЛАСЬ

Прочитай казку.

Трапилась ця історія у звичайній лісовій школі, на уроці музики, коли маленький Їжачок проспівав пісеньку про усмішку:

Від усмішки хмарний день ясніш,
від усмішки засія веселка в небі...

І так гарно проспівав, що не лише дістав найвищий бал, а й зазнався. «Який же я талановитий! — думав Їжачок. — Ой, виросту — видатним співаком стану!»

А тим часом учитель почав розповідати про якісь тони-півтони та про чудернацькі знаки, що нібито можуть перетворювати білі клавіші на чорні. Та Їжачок вирішив: «Не потрібні мені ті знаки! І чорні клавіші ні до чого. А білі я й так краще за всіх у класі знаю. Не буду слухати!» Так і зробив.

А за тиждень був у лісі великий концерт. Їжачок вийшов на сцену, щоб проспівати свою улюблену пісеньку. Та тільки нічого в нього не вийшло. Бо заспів прозвучав, а від приспіву лишилося лише кілька звуків, решта ж — просто зникла. Не зміг Їжачок їх проспівати, і в супроводі вони не озвалися.

Довго дивувався Їжачок: за що ж це «Усмішка» на нього образилась? Але так і не здогадався.

Які звуки, на твою думку, зникли з приспіву Їжачкової пісеньки і чому?

Проспівай пісню, яка образилась на Їжачка.

УСМІШКА

Муз. В. Шаїнського
Сл. М. Пляцковського

1. Від усмішки хмарний день ясніш,
від усмішки засія веселка в небі...
Поділись усмішкою щедріш,
і вона не раз повернеться до тебе.

Приспів.

І тоді хмарки склика
в танець музика дзвінка,
і на скрипці коник грає веселіше...
Із блакитного струмка
починається ріка,
ну а дружба починається з усмішки. } *Двічі*

2. Від усмішки сонячної вмиль
найсумніший дощик плакати перестане.
сонний ліс ураз загомонить
і заплеще, мов долонями, листками.

Приспів.

3. Від усмішки йде до всіх тепло —
до слона і навіть до малої мишки...
Тож нехай, щоб добре всім було,
ніби лампочки, вмикаються усмішки!

Приспів.

Яка частина пісні звучить більш наспівно, а яка — більш танцювально?

Простеж мелодію пісні за нотним записом.
Знайди заспів і приспів.

Помірно швидко

1. Від ус-міш-ки хмар-ний день яс-ніш, від ус-міш-ки за-сі-я ве-сел-ка в не-бі...

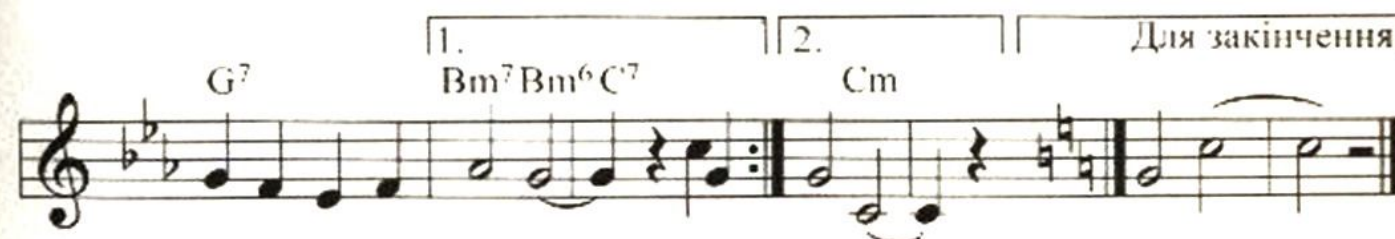
По-ді-лись ус-міш-ко-ю щед-ріш, і во-на не раз по-вер-неть-ся до те-бе.

І то-ді хмар-ки скли-ка в та-нець му-зи-ка дзвін-ка, і на скрип-ці ко-ник гра-є ве-се-

лі-ше... Із бла-кит-но-го струм-ка по-чи-на-єть-ся рі-ка, ну а друж-ба по-чи-

на-єть-ся з ус-міш-ки.

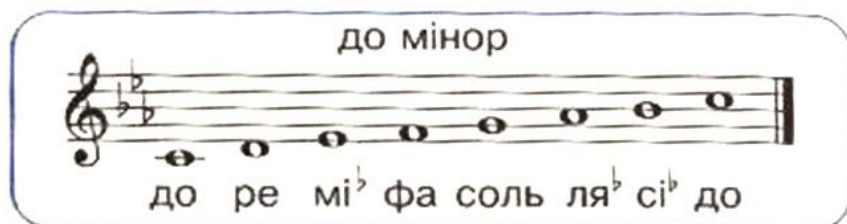
Із бла- // міш-ки.

// міш-ки.

Розглянь схеми до пісні «Усмішка».

У якому ладі звучить заспів? На яких клавішах виконується його мелодія?

У якому ладі написаний приспів? Що вийде, якщо зіграти його тільки на білих клавішах?

Знайди в нотах знаки, які «перетворили» білі клавіші на чорні, а мажор — на мінор.

Розкажи, за що ж таки «Усмішка» образилась на Їжачка. Чому він не зміг проспівати приспів пісні?

Планета Барвистої Музики	
Здрастуй, школо!	
Муз. М. Ведмедері, сл. Ф. Пантова	
Казка про музичні краплинки	
До-ре-мі (з кінофільму «Звуки музики»)	1
Муз. Р. Роджерса	
Поспішай до школи	1
Муз. В. Лепешка, сл. В. Зінченка	
Країна співучих мелодій	1
Осінь	1
Муз. О. Зозулі, сл. К. Перелісної	
Пісні рідного краю	1
Україна	1
Муз. М. Ведмедері, сл. Н. Іванюк	
Заграй мені, скрипалю	2
Українська народна пісня	
Наш край	2
Муз. Д. Кабалевського, сл. А. Пришельця	
Найперша пісня	2
Ой ходить сон	2
Українська народна пісня	
Колискова школі	3
Муз. і сл. О. Лобової	
Пісні козацької слави	3
Кобзарська слава	3
Муз. В. Лепешка, сл. О. Вовненко	
Їхав козак за Дунай	3
Українська народна пісня	
Десять завдань для перевірки знань	3
Пісенний листопад	3
Головна пісня держави	3
Державний Гімн України	3
Муз. М. Вербицького, сл. П. Чубинського	
Чом, чом, чом, земле моя	4
Муз. Д. Січинського, сл. В. Лебедової	

Прощання з журавлями	42
Муз. і сл. О. Лобової	
Пісні святих храмів	44
Молитва	46
Муз. М. Ведмедері, сл. К. Перелісної	
Зоре моя вечірняя	50
Муз. Я. Степового, сл. Т. Шевченка	
Пісня для солістів	52
Не щебечи, соловейку	54
Муз. М. Глинки, сл. В. Забіли	
Коли пісня «жартує»	56
Грицю, Грицю, до роботи	57
Українська народна жартівлива пісня	
Господарство	58
Українська народна пісня	
Пісенний календар	60
Колядка	61
Російська народна пісня	
Новорічна пісенька	62
Муз. і сл. Л. Ященка	
Царство Опері	64
Їжачки зелені	68
Муз. Є. Карпенка, сл. В. Степанова	
Десять завдань для перевірки знань	70
Пісенний снігопад	71
Країна Загадкових Ритмів	72
Гарний танець гопачок	74
Українська народна пісня	
Чобітки мої червоні	76
Муз. і сл. А. Житкевича	
Царство народних танців	78
Дід Андрій	80
Муз. і сл. Н. Іонеску	
Танок	82
Українська народна пісня	
А метелиця	84
Муз. О. Зозулі, сл. В. Ярмуша	
Царство балету	86
Чому ведмідь узимку спить	90
Муз. Л. Кніпера, сл. О. Коваленкова	
Царство бальних танців	92
Полька	96
Чеська народна пісня	
Танець плюс пісня	98

Подoliaнчка	99
Українська народна пісня	
Танцюйте сидячи	102
Муз. Б. Савельєва, сл. М. Пляцковського	
Танцювальний карнавал	104
Десять завдань для перевірки знань	107
Весняний хоровод	107
 Це моя Україна	108
Муз. М. Ведмедері, сл. А. Камінчука	
Країна Чітких Кроків	110
Орлятко	112
Муз. В. Белого, сл. Я. Шведова	
Гей, там на горі Січ іде	114
Стрілецька пісня	
Парад маршів	116
Пісня про барабанщика	120
Муз. Р. Рустамова, сл. В. Товаркова	
Музична планета без меж	122
Музика землі	124
Муз. і сл. А. Житкевича	
Десять завдань для перевірки знань	126
Мелодії останнього дзвінка	127
 Засмутилось кошеня	128
Муз. І. Кириліної, сл. П. Воронька	
Чого вчать у школі	131
Муз. В. Шаїнського, сл. М. Пляцковського	
 Тон, тон, півтон, або Для чого потрібні чорні клавіші	132
Музичні пальчики	132
Муз. В. Лепешка, сл. В. Зінченко	
Усмішка	138
Муз. В. Шаїнського, сл. М. Пляцковського	